

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА
УРОКАХ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності:
013 «Початкова освіта»
освітньої програми:
«Початкова освіта. Інклюзивна освіта»
Салім'ярової Інни Іванівни
Керівник: проф. Рашидов С.Ф.
Рецензент: доц. Мазоха І.С.

Ізмаїл – 2024 р.

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти
протокол № ____ від « ____ » _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК
« ____ » _____ 2024 р.

Оцінка _____

(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

Анотація

У кваліфікаційній роботі, яка має назву **«Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в НУШ»** обґрунтовується питання щодо формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в Новій українській школі (НУШ) та є актуальною, важливою проблемою в сучасній педагогічній практиці. Нова українська школа, яка створена з метою модернізації освітнього процесу, передбачає впровадження нових підходів до навчання та виховання учнів. У контексті НУШ, формування мотивації учіння молодших школярів набуває особливого значення, оскільки цей період є ключовим для формування основних знань, навичок та умінь. З одного боку, молодші школярі потребують стимулювання для активного вияву інтересу до навчання, а з іншого - їхня мотивація безпосередньо впливає на їхній успіх у навчанні та подальший розвиток.

Розглянута тема дослідження відрізняється своєю актуальністю, новизною, пов'язані з розвитком мотивації учіння та її вплив на процес навчання молодших школярів в НУШ.

Кваліфікаційна робота містить у собі три розділи.

У першому розділі роботи розглянуто основні теоретичні підходи до вивчення мотивації учіння, зокрема, психологічні, педагогічні та соціальні аспекти. Встановлено, що мотивація до навчання є багатокomпонентним явищем, що поєднує внутрішні і зовнішні стимули. До внутрішніх стимулів належать пізнавальні інтереси, бажання досягати успіхів, інтерес до саморозвитку, а до зовнішніх - впливи з боку батьків, вчителів, соціального середовища.

У другому розділі досліджується мотиваційна сфера молодших школярів. У молодшому шкільному віці основною діяльністю дітей є навчальна діяльність, яка базується на засвоєнні знань через предметну діяльність. Цей період характеризується входженням дитини в навчальний процес і оволодінням основними його компонентами, такими як навчальні завдання, дії самоконтролю та саморегуляції. Мотивація навчання в цьому віці часто є імпульсивною, залежною від зовнішніх стимулів, що підкреслює важливість створення таких умов, які сприятимуть розвитку більш стійкої, усвідомленої мотивації до навчання.

У третьому розділі було проведено дослідно-експериментальну роботу з формування мотивації молодших школярів засобами методики «Шість цеглинок» було встановлено, що використання інтерактивних та ігрових методик позитивно впливає на пізнавальну активність учнів.

Отримані результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення та можуть бути використані здобувачам вищої освіти, педагогами початкових класів.

Ключові слова: мотивація до навчання, Нова українська школа, навчально-виховний процес, молодші класи.

Annotation

The qualification work, entitled "Formation of learning motivation of younger schoolchildren in lessons at the New Ukrainian School", substantiates the issue of forming learning motivation of younger schoolchildren in lessons at the New Ukrainian School (NUS) and is an urgent, important problem in modern pedagogical practice. The New Ukrainian School, which was created with the aim of modernizing the educational process, involves the implementation of new approaches to teaching and educating students. In the context of the NUS, the formation of learning motivation of younger schoolchildren acquires special importance, since this period is key for the formation of basic knowledge, skills and abilities. On the one hand, younger schoolchildren need stimulation to actively show interest in learning, and on the other hand, their motivation directly affects their success in learning and further development.

The considered research topic is distinguished by its relevance, novelty, related to the development of learning motivation and its impact on the learning process of junior schoolchildren at the National School of Ukraine.

The qualification work contains three sections. The first section examines the theoretical foundations of the formation of learning motivation of junior schoolchildren in lessons at the National School of Ukraine.

The first section of the work considers the main theoretical approaches to the study of learning motivation, in particular, psychological, pedagogical and social aspects. It is established that learning motivation is a multicomponent phenomenon that combines internal and external stimuli. Internal stimuli include cognitive interests, the desire to achieve success, interest in self-development, and external ones include influences from parents, teachers, and the social environment.

In the third section, experimental work was conducted on the formation of motivation of younger schoolchildren using the "Six Bricks" methodology. It was found that the use of interactive and game methods has a positive effect on the cognitive activity of students.

The results of the study have both theoretical and practical significance and can be used by higher education applicants and primary school teachers.

Keywords: motivation to study, New Ukrainian School, educational process, younger grades.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ В НУШ.....	13
1.1. Мотивація учіння як ключовий психолого-педагогічний аспект.....	13
1.2. Категорії навчальної мотивації молодших школярів у НУШ.....	20
1.3. Особливості формування мотивації учіння молодших школярів.....	27
Висновок до І розділу.....	38
 РОЗДІЛ ІІ. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ В НУШ.....	 40
2.1. Типи мотивації навчання в учнів молодшого шкільного віку.....	40
2.2. Формування мотивації навчання у молодших школярів.....	53
2.3. Гра як засіб підвищення мотивації та успішності навчання учнів початкових класів.....	60
Висновок до ІІ розділу.....	72
 РОЗДІЛ ІІІ. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕТОДИКИ «ШІСТЬ ЦЕГЛИНОК».....	 74
3.1. Оцінка розвитку мотивації у молодших школярів.....	74
3.2. Педагогічний досвід формування мотивації учіння у початковій школі за допомогою методики «Шість цеглинок».....	83
Висновок до ІІІ розділу.....	90
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
ДОДАТКИ.....	104

ВСТУП

Актуальність дослідження. Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в Новій українській школі (НУШ) є актуальною та важливою проблемою в сучасній педагогічній практиці. Нова українська школа, яка створена з метою модернізації освітнього процесу, передбачає впровадження нових підходів до навчання та виховання учнів. У контексті НУШ, формування мотивації учіння молодших школярів набуває особливого значення, оскільки цей період є ключовим для формування основних знань, навичок та умінь. З одного боку, молодші школярі потребують стимулювання для активного вияву інтересу до навчання, а з іншого - їхня мотивація безпосередньо впливає на їхній успіх у навчанні та подальший розвиток.

Актуальність вивчення даної проблеми відображена у багатьох державних документах, включаючи Закон України «Про освіту» (2017 р.) [16], Державний стандарт початкової освіти (2018 р.) [13], Концепцію «Нова українська школа» (2016 р.) [25], Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті (2002 р.) [38], Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2013 р.) [39] та інші. У цих документах визначено, що мотивація дитини є важливою умовою для активного життєдіяльності та гармонійного розвитку особистості.

Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в НУШ передбачає застосування інноваційних методик та підходів, спрямованих на залучення учнів до активної навчальної діяльності, розвиток їхньої самостійності та відповідальності за власне навчання. Враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожного учня, вчителі в НУШ мають забезпечити створення сприятливого середовища для розвитку мотивації та підтримки учнів у досягненні навчальних цілей. Оскільки Нова українська школа покликана створити умови для глибокого розвитку особистості кожного

учня, формування мотивації учіння на уроках в НУШ є важливим етапом на шляху досягнення цієї мети. Це вимагає від вчителів високої професійної компетентності, творчості та здатності до інновацій, а також постійного вдосконалення своєї роботи з урахуванням потреб та можливостей кожного учня. Вчитель початкових класів має завдання спонукати учнів до позитивної мотивації у навчанні та розвивати їхню здатність до відчуття задоволення від досягнень у навчальній діяльності. Це досягається через впровадження конкурентних елементів, що спонукають до проявів винахідливості, кмітливості та швидкості реагування.

Науковий внесок у розуміння проблеми мотивації в навчанні здійснили ряд вчених, таких як Ю. Бабанський, Н. Данилов, І. Лернер, В. Онищук, І. Підласий, О. Савченко, Г. Щукіна та інші. Вони провели педагогічний аналіз цієї проблеми. Сучасні науковці, такі як Л. Божович, Є. Ільїн, А. Маркова, А. Маслоу, Р. Немов, С. Рубінштейн, П. Якобсон та інші, розглянули проблему мотивації учіння з психологічного погляду. Аналізуючи праці цих дослідників, було виявлено, що мотивація визначається як сукупність методів та засобів, спрямованих на стимулювання до результативної діяльності при опрацюванні та засвоєнні навчального матеріалу.

Отже, необхідність та значимість розв'язання проблеми створення мотивованої до навчання, творчої, активної та компетентної особистості, яка володіє та вміє ефективно використовувати сучасні мобільні технології у процесі навчання мови та літератури, визначили вибір теми магістерського дослідження: «Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в НУШ».

Мета дослідження полягає у вивченні та розумінні процесу формування мотивації учіння у молодших школярів під час уроків в Новій українській школі (НУШ).

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти мотивації учіння та її вплив на процес навчання молодших школярів.
2. Вивчити особливості формування мотивації учіння на уроках в Новій українській школі.
3. Дослідити практичні методи та прийоми, які сприяють стимулюванню мотивації учіння у молодших школярів в рамках НУШ.
4. Зробити висновки та сформулювати рекомендації для педагогічної практики щодо ефективного формування мотивації учіння на уроках в Новій українській школі.

Об'єктом дослідження є процес формування мотивації учіння у молодших школярів під час проведення уроків в Новій українській школі (НУШ).

Предметом дослідження є конкретні аспекти, процеси та методи формування мотивації навчання у молодших школярів під час уроків в Новій українській школі (НУШ).

Гіпотеза дослідження: ефективне формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в Новій українській школі (НУШ) сприяє покращенню навчальних досягнень, стимулює активну участь учнів у навчальному процесі та сприяє їхньому гармонійному розвитку.

Методи дослідження: 1) теоретичні: індукція та дедукція, аналіз і синтез; порівняння, класифікація, абстрагування, конкретизація, систематизація, узагальнення, формалізація;

2) емпіричні методи: педагогічне спостереження; педагогічний експеримент, узагальнення передового педагогічного досвіду;

3) статистичні (кількісна та якісна обробка даних).

Джерельна база дослідження. В процесі проведення дослідження нами були використані навчальні посібники з педагогіки (Ю. Бабанський, Н. Данилов, І. Лернер, В. Онищук, І. Підласий) та інші, посібники, присвячені освітнім особливостям Нової української школи (Н. Бібік). Вони провели педагогічний аналіз цієї проблеми. Сучасні науковці, такі як Л. Божович, Є. Ільїн, А. Маркова, А. Маслоу, Р. Немов, С. Рубінштейн, П. Якобсон та інші, розглянули проблему мотивації учіння з психологічного погляду. Аналізуючи праці цих дослідників, було виявлено, що мотивація визначається як сукупність методів та засобів, спрямованих на стимулювання до результативної діяльності при опрацюванні та засвоєнні навчального матеріалу.

Практичне значення одержаних результатів: Аналіз результатів експерименту, проведеного за допомогою різних методик (спостереження, анкетування, проєктивні методики), продемонстрував ефективність впроваджених заходів. Більшість учнів показали зростання рівня пізнавальної мотивації, творчого підходу та самостійності у виконанні навчальних завдань. Це підтверджують і результати контрольного етапу, які вказують на покращення мотиваційного рівня учнів, що пройшли через систему корекційно-розвивальних заходів. У ході дослідно-експериментальної роботи з формування мотивації молодших школярів засобами методики «Шість цеглинок» було встановлено, що використання інтерактивних та ігрових методик позитивно впливає на пізнавальну активність учнів.

Апробація результатів дослідження. Деякі аспекти наукового пошуку презентовано в тезах:

1. Салім'ярова І. І. «Мотивація як фактор підвищення учіння молодших школярів у НУШ» Вісімдесят восьмі економіко-правові дискусії.

Серія: Соціальні та гуманітарні науки /18-19.07.2024/
<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4972/>

2. Салім'ярова І. І. «Розвиток навчальної мотивації молодших школярів на уроках у Новій українській школі» (X Всеукраїнська науково-практична студентська конференція «Науковий пошук студентів та аспірантів ХХІ ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» м. Ізмаїл, 15.11.24 р.).
3. Салім'ярова І. І. «Шляхи формування мотивації до навчання в учнів сучасної початкової школи (Програма ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції. «Науковий пошук студентів та аспірантів ХХІ СТ.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» з нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку (17 листопада 2023 р.)
4. Салім'ярова І. І. «Структурна своєрідність професійної готовності вчителя початкових класів до роботи в закладах інклюзивної освіти» (Програма ІV Міжвузівської науково-практичної конференції «Вища освіта у міждисциплінарному вимірі: від культурних традицій до педагогічних інновацій» (21 березня 2024 року).
5. Салім'ярова І. І. «Формування мотиваційної сфери молодших школярів засобами інтерактивних технологій під час війни» (Програма ХV Міжнародної науково-практичної конференції «Духовні основи освіти і виховання в реаліях викликів сучасного світу» (21 травня 2024 року).

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг роботи становить 108 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ В НУШ

1.1. Мотивація учіння як ключовий психолого-педагогічний аспект

Мотивація учіння є одним з найважливіших психолого-педагогічних аспектів, які впливають на успішність навчання та розвиток учнів. Цей аспект охоплює широкий спектр психологічних та педагогічних явищ, пов'язаних з внутрішніми механізмами мотивації, стимулюванням навчальної активності та досягненням навчальних цілей. Мотивація учіння визначається комплексом факторів, які мотивують учня до навчання і включають в себе інтерес до предмету, прагнення досягти успіху, потребу в самореалізації, визнанні та внутрішню задоволеність від досягнень. Вона є основним показником внутрішньої активності учня під час навчального процесу. Мотивація учіння є ключовим фактором, який визначає ступінь участі учнів у навчальних заходах, їхню увагу до навчального матеріалу, рівень зосередженості та наполегливість у вирішенні навчальних завдань. Вона впливає на формування позитивного ставлення до навчання, розвиток самооцінки та віру в свої можливості. Успішна стимуляція мотивації учіння важлива для педагогів, оскільки вона сприяє підвищенню навчальних досягнень, розвитку творчих здібностей та самореалізації учнів. Таким чином, розуміння та ефективне управління мотивацією учіння відіграють ключову роль у навчальному процесі [8, с. 5].

Для багатьох педагогів важливо зрозуміти, як вмотивувати дитину на самоосвіту та самовиховання, а також як зробити так, щоб вона сама розуміла, навіщо їй потрібно навчатися і прагнула до цього. Початкова школа відіграє ключову роль у мотиваційному розвитку учнів, а перший вчитель має велике значення в цьому процесі. Він не лише передає знання, а й формує позитивне ставлення до навчання та розвиває мотивацію учнів. Перший вчитель має

надати дітям можливість відчувати радість від вивчення нового, заохочуючи їхні досягнення та підтримуючи їхні інтереси. Він також повинен створювати стимулююче середовище, де діти відчують себе важливими та знаходять мотивацію до навчання. Вчитель має заохочувати учнів до самостійності та ініціативи, надаючи їм можливість виражати свої думки та ідеї. Це допомагає розвивати в дітях впевненість у власних силах та бажання самовдосконалюватися впродовж життя.

В сучасному світі складно зберегти мотивацію дітей до навчання через постійні зміни та швидкі темпи життя. Хоча на початку шкільного життя діти часто мають бажання вчитися, ця мотивація може зникнути дуже швидко під впливом різноманітних факторів. Для вчителя дуже важливо якомога швидше знайти способи зацікавити та вмотивувати дітей на подальше навчання. Це може бути досягнуто шляхом створення цікавих та захоплюючих уроків, які враховують індивідуальні інтереси та потреби кожного учня. Також важливо створювати позитивне та підтримуюче навчальне середовище, де діти відчують себе важливими та цінними.

Для вирішення цієї проблеми в Україні проводиться цілеспрямований курс реформування освіти. Оновлення змісту, мети, методів та засобів навчання сприяє швидкому вирішенню цієї проблеми. Початкова школа має велике значення, оскільки в цей період формуються основні психічні риси особистості. Це час, коли відбувається активне вивчення та засвоєння різних видів людської діяльності [15].

При вивченні особливостей розвитку молодших школярів, їхнього темпераменту та характеру, вчитель повинен застосовувати різноманітні методи і засоби для впливу на них. Це дозволяє формувати найкращі якості особистості учня та сприяти його всебічному розвитку [29, с. 52].

Для розуміння проблеми формування мотивації учіння молодших школярів необхідно розглянути сутність базових понять. В рамках нашого дослідження такими категоріями є «мотив», «мотивація» та «мотивація учіння».

Згідно з О. Малихіною, мотив - це свідомий стимул, що виникає в людини в залежності від ситуації, в якій вона знаходиться [29, с. 54]. Л. Самсоненко погоджується з О. Малихіною і вважає, що мотивом будь-якої дії є «стимул, який приводить її до завершення» [52, с. 57]. Кириленко В. стверджує, що всі дії людини завжди визначаються різними мотивами, які формуються протягом її життя під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів [20, с. 58].

У «Психологічному словнику» поняття «мотив» аналізується в трьох аспектах: 1) як стимул для діяльності, пов'язаний з задоволенням потреб суб'єкта та визначений сукупністю зовнішніх і внутрішніх умов; 2) як фактор, що спонукає та визначає спрямованість діяльності на певний об'єкт (матеріальний або ідеальний); 3) як свідомо причина, яка лежить в основі вибору дій та вчинків особистості [41, с. 181].

Мотив відрізняється від мотивації тим, що є внутрішньою силою, що визначає поведінку суб'єкта і підштовхує його до здійснення певних дій. Згідно з філософським енциклопедичним словником, термін «мотивація» охоплює такі концепти, як «потреба», «стимул», «нагальне бажання», «тягар» та інші [41, с. 432]. Мотивація виникає з мотивів, тому її визначення часто подібне до визначення рушійних сил, що є саме мотивами. Пометун О., Сущенко І. визначають мотивацію як сукупність психологічних причин, які пояснюють спрямованість та активність людини, а також її поведінку [46, с. 75]. У концепції Девіда Мак-Клелланда мотивація включає в себе сукупність мотивів, які можна умовно розділити на три групи: мотивація досягнення, яка виражається у прагненні досягти найкращих результатів у своїй діяльності, в постійному підвищенні власних досягнень і успіху; мотивація в афіліації, що

означає бажання налагоджувати стосунки з іншими людьми, дбати про спільні інтереси та встановлювати позитивні взаємини з оточуючими; мотивація влади, яка виражається у бажанні впливати на поведінку інших, керувати ситуаціями і вирішувати завдання [52]. У початкових школярів можна відзначити присутність цих трьох потреб, але у деяких вони можуть бути менш вираженими порівняно з дорослими. Згідно з концепцією В. Климчук, визначення мотивації можна поділити на два напрямки. Перший підходить до мотивації як до сукупності факторів або мотивів, а другий розглядає мотивацію як динамічний механізм, що утворюється [18, с 25].

У «Філософському енциклопедичному словнику» (за редакцією В. Шинкарук) поняття «мотивація» описується як «привод, що підштовхує до активності організм та визначає її напрямок» [34, с. 190]. За словами Варченко Н. С., мотивація - це «система стимулів або мотивів, яка підштовхує людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [8, с. 3]. Відповідно до визначення С. Зянюка, мотивація - це підштовх активності організму та його напрямок. У загальному розумінні, поняття «мотивація» досліджується у всіх галузях психології, які вивчають причини та механізми людської поведінки [17, с.88]. С. Канюк розглядає мотивацію як засоби і методи, спрямовані на стимулювання учнів до активної пізнавальної діяльності та ефективного засвоєння навчального матеріалу [19, с. 168]. Сучасна психологія тлумачить мотивацію як систему факторів, які визначають поведінку (такі як цілі, потреби, мотиви, наміри, прагнення і т. д.) та як процес, що стимулює активність на певному рівні. Мотивація розглядається як комплекс причин, які спонукають особу до певних дій [17, с. 187]. Згідно з поглядами Стельмах А.Г., мотивація представляє собою сукупність різних процесів: фізичних, поведінкових, інтелектуальних і психічних, які визначають рішучість особи в певних ситуаціях [57].

Багато інших дослідників пропонували власні визначення мотивації як наукового терміну. Проте, аналіз їхніх праць показує, що трактування мотивації розділяється на два основні напрями: перший розглядає мотивацію як вплив на особу за допомогою різноманітних заохочувальних дій, а другий розглядає мотивацію як саму причину, що спонукає особу до дії відповідно до її власних потреб. Мотивація учіння описується як набір заохочувальних дій, які сприяють підвищенню зацікавленості учня та поліпшенню його навчальних навичок. В. Кириленко визначає мотивацію учіння як «систему природних, соціальних і особистісних чинників, що спонукають до відвідування навчального закладу, виконання вимог вчителів, виконання домашнього завдання, зусиль, необхідних для подолання труднощів, розвитку здібностей та інше» [20, с. 57].

У дослідженні Г. Циганенко відрізняються три основні типи мотивації учіння: 1) внутрішня мотивація, яка притаманна навчальній діяльності самої за себе (прагнення до самовдосконалення і вивчення нового); 2) зовнішня мотивація навчальної діяльності (бажання досягти особистого благополуччя); 3) негативна мотивація (спостерігається учнями, які стурбовані можливими неприємностями через погані результати). Г. Циганенко вбачає, що негативна мотивація у навчанні не має жодних перспектив [61, с. 23]. Якщо учень постійно стурбований можливими проблемами, пов'язаними з низькими оцінками, то навіть одна несприятлива оцінка може призвести до психологічних труднощів і позбавити його бажання вчитися. Згідно з О. Малихіною, мотивація учіння означає спрямованість активності на предмет і прямо пов'язана з характеристиками самого предмета [29].

У наукових джерелах виділяють два типи мотивації, які прямо впливають на навчальні результати. Перший тип - це негативна мотивація, яка стимулюється свідомістю деяких неприємностей. Ця форма мотивації включає втому, нудьгу та інші труднощі, такі як: - мотиви страху (страх низької оцінки,

страх покарання); - мотиви «соціального тиску» [28]. Другий тип - це позитивна мотивація, яка ґрунтується на мотиваційних факторах, не пов'язаних з навчальною діяльністю. Вона може бути представлена двома формами. Перша форма включає важливі для особистості соціальні цілі, такі як відчуття обов'язку перед родиною, бажання не розчарувати батьків. Навчання розглядається як шлях до усвідомлення найвищих цінностей культури. Друга форма полягає в особистісних мотиваціях, таких як одержання схвалення від оточення або досягнення власного благополуччя [3, с. 198]. Крім того, мотивація може бути пов'язана з особистісними потребами, такими як здобуття нових знань, розширення кругозору або виявлення особистих здібностей. До складу широкої соціальної мотивації відносяться мотиви, які, здавалося б, не пов'язані з навчальним процесом, але вони служать навчально-виховній меті. Ці мотиви включають: - суспільно-політичні (розглядають навчання як соціальний обов'язок); - професійно-ціннісні (готують до майбутньої професійної діяльності); - комунікативні мотиви (сприяють розвитку комунікативних навичок) [28].

Формування мотивації учнів молодших класів передбачає розвиток їхнього бажання досягати успіху в навчальній діяльності. Забезпечення мотивації до знань у початкових класах можливе за наступних умов:

- ✓ Надання цікавого та особистісно-орієнтованого навчального матеріалу, який стимулює навчання під час уроків.
- ✓ Встановлення ефективного педагогічного підходу, що базується на співпраці вчителя та учня (з дотриманням поваги до думки учня та визнання його цінності).
- ✓ Організація уроків, яка сприяє спілкуванню з однолітками та вчителем під час навчання.

- ✓ Стимулювання розвитку допитливості та інтересу до пізнання, формування самооцінки та виховання відповідного ставлення до навчання [20, с 58].

Мотивація до навчання формується під впливом різних чинників, включаючи зовнішні показники, такі як соціальне оточення, сімейні стосунки та дружба, а також від якості та організації навчальної діяльності у навчальному закладі. Для того, щоб у дитини з'явилася стійка мотивація навчальної діяльності, важливо звертати увагу на такі чинники, як:

1. Цікавий та стимулюючий навчальний матеріал. Забезпечення цікавого та захоплюючого навчального матеріалу може збудити інтерес та бажання вчитися у дитини.
2. Підтримка соціального середовища. Створення позитивного та підтримуючого соціального середовища у школі та вдома може стимулювати дитину до активної навчальної діяльності.
3. Успіх та визнання. Підкреслення досягнень дитини та надання визнання за її зусилля може підсилити мотивацію до навчання.
4. Відчуття власної компетентності. Створення умов для успішного виконання завдань та відчуття власної компетентності може збільшити впевненість у власних можливостях та підтримати мотивацію.
5. Постійна підтримка та позитивне ставлення. Важливо постійно підтримувати дитину, надихати її та підносити настрій у випадках, коли виникають труднощі чи невдачі [2].

У психолого-педагогічній літературі мотивація є ключовим поняттям, яке відображає суперечливі аспекти у поведінці учнів. Її розглядають як внутрішню чи зовнішню силу, що впливає на особистість та стимулює її до

певних дій. У літературі виділяють два типи мотивації: позитивний і негативний. Для формування позитивної мотивації учіння, вчителю потрібно розуміти мотиви кожної дитини. Важливою метою є формування позитивної мотивації до навчання та саморозвитку вже з дитинства, щоб ця мотивація віддзеркалювалася у житті протягом усього життя.

1.2. Категорії навчальної мотивації молодших школярів у НУШ

У Новій українській школі (НУШ), як і в будь-якій іншій системі освіти, мотивація молодших школярів грає важливу роль у їхньому навчанні та розвитку. Поняття «мотивації» і її вплив на навчальну діяльність розглядається науковцями разом з поділом на різні категорії. У сучасній науково-педагогічній літературі розрізняють дві такі категорії мотивації: зовнішню та внутрішню. Зовнішня мотивація базується на заохоченнях, які можуть бути матеріальними (наприклад, гарні оцінки, подарунки, гроші, привілеї) або нематеріальними (наприклад, компліменти, похвала). Вона також може включати покарання та різноманітні стимули, які активізують навчальну діяльність учнів та діють як зовнішні торкання. Ця мотивація породжується оцінкою індивідом самого себе через інших людей і базується на потребах у повазі, визнанні, славі та увазі оточуючих [25].

Звичайно, похвала чи комплімент можуть надати дитині відчуття впевненості в собі та власних можливостях, підвищуючи її авторитет серед однолітків та ще більше стимулюючи навчальну діяльність. Проте важливо зауважити, що оцінка оточуючих не завжди є позитивною. Публічне приниження, насмішка або осуд можуть призвести до того, що дитина втратить інтерес до навчання, а в деяких випадках навіть бажання взагалі відвідувати школу. Тому важливо створювати сприятливу атмосферу підтримки та

позитивного взаємодії в шкільному середовищі, щоб кожна дитина могла відчувати себе важливою та підтриманою, що максимально стимулюватиме її навчальні досягнення та розвиток. Спостереження науковців підтверджують, що зовнішня мотивація учнів під час навчальної діяльності може призводити до підвищеного хвилювання та емоційної напруженості. Якщо це спричинене очікуваним покаранням, то важливо усвідомлювати, що це може негативно відбитися на успішності учня. Покарання може викликати погіршення пам'яті, втрату уваги та концентрації на уроці. Учень чи учениця може втрачати контроль над правильністю виконання завдань, швидко відчувати втому та загальне зниження продуктивності. Для уникнення таких ситуацій важлива тісна співпраця між педагогами, батьками та психологами. Це допоможе вчасно виявляти проблеми та знаходити ефективні методи підтримки та розвитку учнівського потенціалу [37, с. 4]. Що стосується заохочення, то воно, безумовно, може дати позитивні результати, але не може бути використане протягом тривалого періоду. Постійне очікування винагороди може відволікати учня від отримання фундаментальних знань, спрямовуючи його увагу лише на отримання хорошої оцінки як інструменту для певної нагороди. Крім того, дорослим важливо розглядати використання заохочень, особливо матеріальних, оскільки вони можуть призвести до негативних наслідків та небажаної поведінки дітей у майбутньому. Під внутрішньою мотивацією розуміють чинники, які визначаються внутрішнім усвідомленням особистістю власної поведінки. Така мотивація може бути дуже потужним інструментом, оскільки вона базується на внутрішніх цінностях, цілях та інтересах учня. Вона спонукає учнів до самостійного навчання та досягнення успіху з метою задоволення внутрішніх потреб і цілей, що може бути дуже стійким джерелом мотивації. Згідно з теорією самовизначення М. Райана та Л. Десі, внутрішня мотивація передбачає виконання діяльності без очікування зовнішньої винагороди, а лише для власного задоволення. Вона ґрунтується на потребі людини бути

інтелектуально задоволеною та обізнаною. Така мотивація активізує учня або ученицю до діяльності, особливо коли ця діяльність викликає підвищений інтерес. Людина, яка діє за внутрішньою мотивацією, робить те, що їй подобається, цікавить, чим вона хоче займатися, а не те, до чого її змушують. Такий підхід стимулює учнів до самостійного вивчення та розвитку, що може мати значний позитивний вплив на їх навчання та особистісний зріст [40, с.71].

Основними факторами, що сприяють внутрішній мотивації, є інтерес до предмета чи діяльності, можливість використання фантазії та творчого мислення, а також усвідомлення необхідності отримання певних знань для майбутньої професійної кар'єри. Крім того, наявність великої сили волі та позитивного ставлення до навчання також є важливими елементами, які допомагають утримувати внутрішню мотивацію протягом тривалого періоду. Коли учень чи учениця має зацікавленість у предметі або діяльності, вони набагато більш схильні до самостійного дослідження та вивчення. Використання фантазії та творчості під час навчання може зробити процес більш захоплюючим та цікавим. А усвідомлення важливості знань для подальшої кар'єри стимулює учнів до серйозного вивчення матеріалу. Крім того, наявність сильної волі і позитивного налаштування дає учням можливість подолувати труднощі та виклики, зберігаючи мотивацію досягнення цілей навіть у складних ситуаціях. Такий підхід допомагає утримувати внутрішню мотивацію протягом тривалого періоду, що сприяє успішному навчанню та особистісному розвитку [42].

Науковці відзначають відмінний вплив зовнішньої та внутрішньої мотивації на якість навчальної діяльності. Діяльність, що базується на внутрішній мотивації, зазвичай має триваліший характер, оскільки на неї не впливають зовнішні фактори. У такому разі учень чи учениця продовжує працювати та навчатися, навіть коли зовнішні стимули відсутні. Натомість

навчальна діяльність, що заснована на зовнішніх мотивах, може втрачати ефективність у відсутність зовнішніх чинників. За практичними даними, внутрішня мотивація виявляється значно ефективнішою та виступає як більш дієвий механізм стимуляції дитини до продуктивної навчальної діяльності та самоосвіти. Вона надає відчуття задоволення від власної роботи, стимулює цікавість та сприяє усвідомленню школяром/школяркою важливості та цінності знань. Внутрішня мотивація також стимулює внутрішнє бажання прикладати максимум зусиль для досягнення високих результатів та підвищує повагу до себе. Це допомагає учням розвивати стійкий інтерес до навчання та стимулює їх до постійного самовдосконалення.

У своїх дослідженнях Мар'яненко Л. виокремлює кілька ключових умов формування внутрішньої мотивації у молодших школярів:

- забезпечення навчальної діяльності цікавим матеріалом творчого характеру (використання матеріалу, який зацікавлює учнів та спонукає їх до самостійного дослідження та розвитку);
- чітка постановка мети роботи та її кінцевого результату, способів та критеріїв оцінювання (якісна постановка цілей допомагає учням розуміти, на що саме вони спрямовують свої зусилля та яким чином їхні досягнення будуть оцінені);
- залучення школярів до процесу планування завдань уроку (включення учнів у процес планування діяльності дозволяє їм відчувати більшу відповідальність за своє навчання та забезпечує більшу зацікавленість у результаті);
- гуманне ставлення до учнів, довіра та повага (створення позитивної атмосфери в класі, де учні відчують себе поважними та відчують підтримку від вчителя, сприяє формуванню внутрішньої мотивації);

- заохочення та стимулювання навчальної діяльності (похвала, визнання досягнень та стимулювання учнів до самовдосконалення та досягнення нових цілей позитивно впливають на формування внутрішньої мотивації у молодших школярів) [30, с. 42].

Наукові дослідження свідчать про те, що на початковому етапі розвитку мотивації можна використовувати зовнішні стимули, особливо якщо діяльність не є достатньо цікавою для учнів. Проте у процесі навчання важливо спрямовувати зусилля на формування більш дієвої внутрішньої мотивації. Постійні компліменти та винагороди можуть стимулювати учнів, але вони не дають можливості школяру або школярці опановувати знання для себе, свого майбутнього та для розширення свого світогляду. Хоча і зовнішня, і внутрішня мотивації мають своє місце в навчальному процесі, їх ефективність в значній мірі залежить від професіоналізму педагогів, мудрості батьків, знань психології дитини та інших важливих чинників. Важливо підтримувати баланс між зовнішніми та внутрішніми стимулами, сприяючи розвитку самодисципліни, самомотивації та внутрішньої цінності навчання у кожної дитини.

Англійський вчений Г. Розенфельд досліджує різноманітні мотиваційні аспекти навчання, визначаючи вісім основних категорій:

1. Навчання без захоплення або інтересу до предмета. У цьому випадку учень/учениця розуміє необхідність навчання, але відчуває низький рівень зацікавленості.
2. Навчання під тиском або примусом. Дитина здійснює навчальну діяльність без власної ініціативи, а під впливом дорослих або вчителів.
3. Навчання з задоволенням від самого процесу. Учень/учениця виявляє активність під час навчальних занять і насолоджується самим процесом навчання.

4. Навчання для досягнення успіху або під впливом страху перед невдачами. Дитина мотивована досягненням позитивних результатів або уникненням негативних наслідків.
5. Навчання для соціальної ідентифікації. Учні мають прагнення бути кращими серед інших і визначити своє місце в соціумі.
6. Навчання на основі моральних обов'язків або загальноприйнятих норм. Мотивація ґрунтується на відчутті відповідальності та принципах моралі.
7. Навчання для досягнення мети в повсякденному житті. Учні переконані у цінності та корисності отриманих знань для їхнього буденного життя [35].

Актуальність даного мотиваційного аспекту яскраво проявляється у молодших школярів. Першокласники, не володіючи навичками лічби, читання та письма, з ентузіазмом відвідують школу з бажанням навчитися цьому для можливості самостійної читки улюбленої книги, написання листа бабусі, розрахунку грошей у магазині тощо. Проте, часто після досягнення цієї мети, мотиваційний рівень учнів стрімко знижується. Тому перед учителями початкових класів стоїть виклик постійно підтримувати бажання учнів навчатися, роз'яснюючи необхідність знань у різних життєвих ситуаціях. Класифікація навчальної мотивації також може враховувати не лише характер поведінки учасників, але й їхню відповідність до конкретних етапів навчального процесу, таких як вступний, поточний і заключний.

Вступна мотивація стимулює активність учнів у навчальній діяльності, сприяє формуванню початкового бажання засвоїти навчальний матеріал і викликає інтерес до навчання. Це може бути досягнуто шляхом проведення бесіди, постановки проблемних питань, на які учні матимуть можливість відповісти протягом уроку, або демонстрації певного предмета або явища, яке буде використано для подальшого навчання. Мотивація через демонстрацію

дасть кращий результат, якщо учні зможуть проводити дослідження явищ у лабораторії або користуватися макетами, а також матимуть можливість відвідати підприємство і безпосередньо побачити технології та обладнання, що розглядаються на уроці. Поточна мотивація сприяє активній взаємодії між вчителем і учнями під час навчання, сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності та підтримує цей інтерес протягом усього уроку. Її реалізація передбачає застосування різних методів відповідно до етапів формування навчальної діяльності:

- 1) під час пояснення нового матеріалу (лекція, бесіда, розповідь).
- 2) під час виконання практичних завдань (розв'язування задач, виконання лабораторних робіт).
- 3) під час контролю (поточного, підсумкового, заключного).

Ефективними прийомами мотивації в процесі викладання нового матеріалу є акцент на практичному змісті, конкретній професійній діяльності та застосуванні здобутих теоретичних знань у житті. Заключна мотивація дозволяє учням оцінити якість знань, проаналізувати результативність своєї навчальної діяльності, відчути радість від успіхів та зрозуміти причини невдач. Вона підсилює інтерес учнів до вивчення певного предмета та навчальної діяльності в цілому [22].

Отже, навчальна мотивація представляє собою складний феномен. Вона має різні аспекти, спрямовані на різні цілі та здатна викликати різні емоції у учнів. Педагогу, який прагне підвищити мотиваційний рівень у школярів, слід пам'ятати, що ефективність тієї чи іншої категорії мотивації залежатиме від його професіоналізму, від впливу родинного середовища, від особливостей темпераменту та багатьох інших чинників, які необхідно враховувати у педагогічній практиці.

1.3. Особливості формування мотивації учіння молодших школярів

Головним завданням у трансформації сучасного освітнього середовища стає залучення учнів до активної участі в навчальному процесі та досягнення високих результатів у їхній навчальній діяльності. Вивчаючи мотиваційний аспект як складову навчальної діяльності, українські дослідники вважають, що саме на молодшому шкільному віці кладалися основи мотивації учнів, і саме тому цей період має значний потенціал для формування мотиваційної сфери дітей. Однак це можливо лише в тому випадку, якщо навчання (активна участь учнів у засвоєнні знань, способи їх самостійного отримання) матиме особистісний сенс і мотивацію для школярів. Тому однією з головних завдань початкової школи є формування позитивної мотивації до навчання. Таким чином, актуальність проблеми забезпечення мотивації навчальної діяльності молодших школярів обумовлена недостатньою розв'язаністю її в теоретичному та практичному планах, що визначає вибір даної теми для дослідження. Аналіз наявних досліджень і публікацій вказує на те, що однією з ключових причин актуальності проблеми мотивації навчання є її недостатня обґрунтованість на науковому рівні. Це пояснюється перш за все нерозв'язаністю питань, що стосуються мотивів і мотивації в загально-психологічному плані, оскільки навчальна мотивація розглядається як один із аспектів загальної мотиваційної сфери, включеної у діяльність навчання [46].

Численні дослідження, проведені в галузі мотивації навчальної діяльності (наприклад, роботи Л. Божовича, Є. Ільїна, В. Леонтьєва, А. Маркової, М. Матюхіної, А. Реана та інших), відображають існуючі недоліки у розумінні мотивації та мотиву, що є актуальними в психології. Складність і багатоаспектність цієї проблеми призводить до різноманітності підходів до розуміння її сутності, природи та структури мотивації (зокрема, погляди таких

вчених як В. Асєєв, Дж. Аткінсон, О. Леонтьєв, А. Маслоу, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Холл та інші).

Питання навчальної діяльності учнів, що становлять основу і фундамент процесу навчання, є однією з «вічних» проблем у психолого-педагогічній сфері, яка не втрачає своєї актуальності з часом і потребує постійної уваги та подальшого розкриття. У науковій літературі ця тема досліджується різними авторами, які розглядають навчальну діяльність учнів з різних поглядів. Наприклад, для Л. Виготського та С. Рубінштейна вона відображає розвиток здібностей та нових якостей, для П. Гальперіна - засвоєння знань на основі власних дій суб'єкта, для В. Давидова та Д. Ельконіна - специфічний вид навчальної діяльності, для О. Леонтьєва - тип провідної діяльності, яка впливає на формування особистості учня, для І. Лінгарта - активність суб'єкта, яка призводить до змін у його поведінці, для Л. Ітельсона - специфічна людська діяльність, для І. Шаповаленка - діяльність, спрямована на засвоєння знань та вмінь людства, для Б. Ананьєва - пізнавальна діяльність і так далі.

Досліджуючи мотиваційну складову як ключовий елемент навчальної діяльності, українські науковці, такі як М. Алексєєва, Б. Баєв, Г. Балл та інші, визнають її визначальну роль. Вони стверджують, що саме на початковому етапі шкільної освіти закладаються основи мотивації навчальної діяльності, що створює значний потенціал для формування мотиваційної сфери учнів. Проте, спостереження показують, що навіть із усвідомленням вчителями важливості мотивації у навчанні, вони часто не можуть знайти практичний підхід до її розвитку. Це пояснюється тим, що мотивацію учіння неможливо навчити або засвоїти, оскільки це не навичка чи інформація, але її можна стимулювати, розвивати та підвищувати. Однак для цього необхідно вивчити мотиваційну сферу школярів, що, за словами дослідників, стикається з труднощами організаційного, технічного та технологічного характеру для вчителя. Тому

формування мотивації навчання в молодшому шкільному віці здійснюється стихійно, переважно як результат роботи передових педагогів, а не об'єкт спеціально спрямованої діяльності [42].

Будь-яка діяльність визначається певними стимулами та мотивами, що стимулюють навчально-пізнавальну активність особистості. Ці стимули включають потреби, інтереси, переконання, ідеали, уявлення про себе та ціннісні орієнтації. Вони формують мотивацію або мотиваційну сферу людської діяльності. Саме тому психологи досліджують психологічний аспект виникнення, формування та розвитку позитивної мотивації діяльності, зокрема навчально-пізнавальних мотивів. Ці мотиви не лише є ключовими внутрішніми факторами, що спонукають до навчання, а й сприяють самовизначенню, самореалізації та самовдосконаленню особистості.

Навчальна мотивація формується впливом різноманітних факторів, що є характерними для навчальної діяльності. По-перше, це залежить від освітньої системи та конкретного навчального закладу, де проходить навчання. По-друге, вона визначається організацією навчального процесу. По-третє, враховується суб'єктивність учня, така як вік, рівень інтелектуального розвитку, здібності, самооцінка та взаємодія з іншими учнями. По-четверте, важливим фактором є суб'єктивність вчителя, зокрема його відношення до учнів і до процесу навчання. І, нарешті, п'ятий аспект - це специфіка навчального предмета [9, с. 18-19].

Мотивація учіння визначається рядом специфічних для цієї діяльності факторів. По-перше, це залежить від освітньої системи та конкретного навчального закладу, де проходить навчання. По-друге, вона визначається організацією навчального процесу. По-третє, враховується суб'єктивність учня, така як вік, стать, рівень інтелектуального розвитку, здібності, рівень домагань, самооцінка та взаємодія з іншими учнями. По-четверте, важливим фактором є

суб'єктивність педагога, зокрема його відношення до учнів. І, нарешті, п'ятий аспект - це специфіка навчальної дисципліни.

Мотиви навчальної активності у молодших школярів можуть змінюватися відповідно до внутрішніх перетворень у їх особистісній структурі, а також залежно від зовнішніх умов їхнього життя. Отже, для визначення конкретних умов і особливостей розвитку мотивації навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку, необхідно враховувати взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх чинників. Встановлено, що центральним звеном, яке визначає подальший їхній розвиток, є відповідність зовнішніх вимог можливостям і потребам самої дитини [20, с. 57].

Розуміння важливості різних видів мотивації для навчального процесу вплинуло на погляд деяких вчених, таких як Ю. Бабанський, О. Гребенюк, І. Лернер, М. Махмутов, О. Савченко та інші, які визнали потребу у визначенні окремого дидактичного принципу, що регулює мотиваційний аспект навчання. О. Гребенюк назвав цей принцип МЗНП – принципом мотиваційного забезпечення навчального процесу. О. Савченко зауважує, що принцип МЗНП ставить на перший план активну учнівську позицію, сприяє співпраці всіх учасників навчального процесу та їхній активній взаємодії, без якої сучасна освіта неможлива. Викладацький досвід у початкових класах свідчить, що використання різноманітних методів та прийомів мотивації навчальної діяльності лише в окремих випадках не призводить до суттєвих змін у знаннях і розвитку учнів. Формування позитивної мотивації до навчання має бути систематичним. З огляду на різний рівень готовності учнів до навчальної діяльності, необхідно використовувати завдання, які об'єднують клас у цілому, допомагаючи тим учням, які потребують додаткової підтримки, і постійно вдосконалювати навички та вміння більш обдарованих учнів. Формування позитивної мотивації для навчання школярів у сучасному розумінні означає

стимулювання їх активної учбово-пізнавальної активності та поощрення її. Оскільки зовнішні фактори впливають на навчальну діяльність лише тоді, коли вони відповідають наявним потребам та спонукають до їх задоволення, то формування мотивації вимагає спеціальних зусиль педагога, спрямованих на те, щоб учень сприймав та осмислював об'єктивне значення зовнішніх та внутрішніх стимулів для навчання і розвитку власних особистісних смислів [35].

Для створення та впровадження у практику системи методів формування позитивної мотивації навчання надзвичайно важливим є виконання кількох педагогічних вимог: формування мотивації учбової діяльності повинно сприяти розвитку та саморозвитку особистості учня, враховуючи його індивідуальні особливості як суб'єкта пізнання і предметної активності [7, с. 53]; методи стимулювання навчальної мотивації, що використовуються у навчальному процесі, надають кожному учневі можливість виявити свої здібності, нахили, інтереси, цінності та суб'єктний досвід у сфері пізнання, навчальної діяльності та поведінки. Зміст освіти та засоби його впровадження організовані таким чином, щоб учень мав можливість вибирати навчальний предмет, його форму та вид. Формування навчальної мотивації здійснюється за принципом варіативності, що передбачає визнання різноманітності змісту та форм навчального процесу, вибір яких залежить від вчителя або вихователя з урахуванням індивідуального розвитку кожної дитини, її педагогічної підтримки у процесі пізнання та ускладнених життєвих умов [38].

Роль вчителя у формуванні позитивної мотивації учіння учнів початкових класів полягає в таких завданнях:

- 1) Сприяти розвитку мотивації досягнень та налаштовувати на успішне виконання завдань.

- 2) Створювати сприятливі умови для успішної діяльності та зацікавлювати учнів пізнавальним процесом.
- 3) Формувати у своїх учнів свідоме ставлення до результатів навчальної діяльності та перетворювати ці результати на мотивацію для нових пізнавальних завдань [22].

Серед методів, які сприяють формуванню позитивної мотивації учіння в школі, можна відзначити наступні:

- Використання різноманітних форм і методів організації навчальної діяльності, що сприяють виявленню суб'єктного досвіду учнів.
- Створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі класу.
- Стимулювання учнів до висловлювання і використання різних способів виконання завдань, надійно забезпечуючи їх відсутність страху перед помилками чи неправильними відповідями.
- Використання під час уроків дидактичного матеріалу, який дозволяє учням вибирати найбільш значущі види та форми навчального змісту.
- Оцінювання діяльності учнів не лише за кінцевим результатом, а й за процесом його досягнення.
- Заохочення учня до пошуку власного способу роботи, аналізу способів роботи інших учнів під час уроку та вибору та засвоєння найбільш раціональних методів.
- Створення педагогічних ситуацій спілкування на уроці, які дозволяють кожному учневі виявляти ініціативу, самостійність у способах роботи та створення умов для природного самовиявлення учня [24].

Основними функціями вчителя у процесі формування позитивної мотивації учіння є:

1. Стимулювання досягнень. Вчитель має заохочувати та підтримувати учнів у їхній активній участі у навчальному процесі та досягненні успіхів. Він може використовувати похвалу, визнання досягнень, надання нагород і т.д.
2. Створення зацікавленості. Вчитель повинен створювати цікаві та захоплюючі уроки, які заохочують учнів активно залучатися до навчання.
3. Підтримка позитивного ставлення. Вчителю важливо підтримувати позитивну атмосферу в класі, де учні відчуються комфортно та заохочені навчатися.
4. Використання різноманітних методів. Вчителю слід використовувати різноманітні методи та підходи до навчання, щоб відповідати потребам різних учнів та стимулювати їхній інтерес до предмету.
5. Побудова відносин. Вчителю необхідно встановлювати довіру та емоційний зв'язок з учнями, щоб стимулювати їх до активної участі у навчальному процесі.
6. Надання підтримки та допомоги. Вчитель повинен надавати допомогу та підтримку учням у подоланні труднощів, що виникають під час навчання, та заохочувати їх не здаватися.
7. Стимулювання саморозвитку. Вчителю слід сприяти саморозвитку учнів, підтримуючи їхні інтереси та допомагаючи розвивати їхні потенційні здібності [11].

Заохочення та створення яскравих наочно-образних сценаріїв, використання навчально-ігрових методик, налагодження ситуацій успіху, пропонування проблемних завдань, спонукання до пошуку альтернативних рішень, втілення творчих ідей, створення атмосфери взаємодопомоги - це

прийоми формування позитивної мотивації навчання та важливі елементи психолого-педагогічної підтримки учнів у навчальній діяльності. Однак успішність їх використання залежить від професійності вчителя. Підбираючи завдання для уроку, варто пам'ятати, що вони мають бути цікавими, різноманітними, доступними, і головне - учень повинен мати можливість вибору, тому вчитель не «дає» завдання, а «пропонує». Кожен учень є рівноправним партнером у спілкуванні на уроці і заслуговує на те, щоб його думку та бажання враховували [2].

В забезпеченні позитивної мотивації учіння значна роль належить стимулюючій оцінній діяльності вчителя, але оцінка (оцінний бал) не повинна виключати інших тривалих стимулів для активного та свідомого навчання. На наш погляд, у початкових класах основним має бути поточна оцінка у формі обґрунтованого оцінного висновку, що допомагає дітям зрозуміти їхні досягнення, виявити сильні та слабкі сторони, індивідуальні прогреси та можливі шляхи покращення. Вчитель висловлює це оцінче рішення таким чином, щоб стимулювати подальшу працю, оскільки успіх у навчанні є ключовим джерелом внутрішньої мотивації учнів, яка надихає їх на подолання труднощів та прагнення до самовдосконалення. Система оцінок, що використовується у навчально-виховному процесі для впливу на учнів, має різноманітні додаткові впливи на їх особистість, які множаться і розширюють їхню сферу дії. Часткові оцінки вчителя, що інтегруються у свідомість молодших учнів, сприяють формуванню у них уявлень не лише про певні якості (такі як дисциплінованість, старанність, відповідальність тощо), але й про загальне достоїнство особистості. Навчальні досягнення стають визначальними у цьому загальному уявленні про особистість, а позиція, яку займає учень у цьому рейтингу, визначає загальне ставлення до нього у класі [32, с. 23].

Серед різновидів педагогічних оцінок, які використовуються у практиці початкового навчання як засоби стимулювання навчальної діяльності молодших учнів, можна виділити позитивні оцінні висновки (підтримка, погодження, заохочення, прогностична оцінка) і негативні висновки (зауваження, заперечення, догана); а також амбівалентні оцінки (самооцінка, допоміжна та невизначена оцінки). Учителя початкових класів, застосовуючи оцінки-стимули, не повинні обмежуватися загальними поясненнями завдань, а мають надавати конкретних доказів та наочний матеріал. Систематично залучаючи увагу дітей до виконання завдань і вказуючи їм на шляхи їх розв'язання, вчитель сприяє усвідомленню дітьми цих завдань. Це створює умови для ефективного використання оцінних висновків та їхнього правильного впливу на навчальну діяльність. Важливим аспектом правильного сприйняття педагогічної оцінки є її мотивація. Шляхом аргументації оцінок та їхньої об'єктивності, вчитель сприяє розвитку у дітей навичок самоконтролю, самооцінки та взаємооцінки. Мотивована оцінка від учителя сприймається учнями як справедлива та єдино правильна, що є основою для побудови дружніх відносин між самими дітьми та між учителем та учнями [6, с. 23-24].

Мотиваційний вплив також проявляється у тому, що вчитель повинен утриматися від поспішання з негативною оцінкою діяльності учня. Необхідно враховувати, що ніщо не робить дитину таким сильно пригніченою, як усвідомлення власної невдачі і думка про те, що вона не може досягти успіху. У момент оцінювання вчителю також слід звертати увагу на тон голосу. Оцінка, а також її формулювання і тон, усе це впливає на емоційний стан учня та його ставлення до навчання. Наприклад, негативна оцінка при доброзичливому ставленні, яке виражає віру в успіх учня, може стимулювати його до більш наполегливої роботи. Але коли учень отримує негативну оцінку при недоброзичливому ставленні, це може сприйматися як несправедливе. У

випадку з учнями, які не впевнені у собі, важливо використовувати так звану «уривчасту схему підкріплення», поступово зменшуючи кількість заохочень і привчаючи їх до меншого використання похвал. Мета негативної оцінки полягає в тому, щоб змусити учнів розглянути свою поведінку, а потім виправити недоліки, на які вказав вчитель [2, с. 5].

Аналіз передового педагогічного досвіду вказує на те, що формування позитивної мотивації учнів включає в себе застосування різноманітних методів: спільне визначення цілей діяльності, створення ситуацій вільного вибору, ведення виховного діалогу, застосування рольової гри, залучення учнів до оцінки якості виховання і т.д. Використовуючи різноманітні завдання для формування позитивної мотивації та проявляючи креативність у їх виборі, розробці та використанні, вчитель може підвищувати рівень гуманного ставлення до учнів, бачачи їх як рівноправних учасників навчально-виховного процесу. При такому підході учні відчують себе більш впевнено, швидше розвивають свою самооцінку та почуття власної гідності, що значно відмінно від авторитарного методу. Дослідження показують, що відсутність відчуття успіху призводить до втрати інтересу до навчання та школи взагалі. Однак досягненню успіху у навчальній діяльності заважають різні обставини: відсутність необхідних знань і навичок, обмежений життєвий досвід, психологічні особливості розвитку, недостатня саморегуляція тощо.

Педагогічно обґрунтоване створення ситуації успіху передбачає використання спеціальних прийомів індивідуально-особистісної підтримки дітей. У цьому контексті прийоми формування позитивної мотивації молодших школярів можуть включати наступні:

1. Прийом «Еврика». Цей прийом передбачає створення умов, за яких учень, виконуючи навчальне завдання, несподівано для себе робить висновки, що розкривають невідомі раніше йому можливості. Отриманий результат

повинен бути новим, цікавим, оригінальним і відкривати нові перспективи пізнання. Завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити це глибинне особистісне «відкриття», підтримати учня і поставити перед ним нові завдання, що надихають на їх вирішення.

2. Прийом «Навмисна помилка» або «Допоможи мені». Цей прийом передбачає використання вчителем навмисно зроблених помилок з метою привернути увагу учнів, звернутися до них за допомогою, що стимулює почуття гідності і підтримує бажання вчитися [7].

Для забезпечення позитивної мотивації учнів початкових класів рекомендується використовувати наступні прийоми: відновлення наявних мотивів (похвала за попередні успіхи); перспективна мотивація (демонстрація можливостей використання набутих знань у майбутньому); похвала за проміжні результати; показ правильного прикладу дії у різних ситуаціях; зацікавленість кінцевим результатом; обмін ролями «вчитель – учень»; створення ситуацій суперництва; порівняння результатів між учнями, які володіють певними навичками, і тими, хто їх не має. У підсумку, формування позитивної мотивації учіння вимагає спеціальних зусиль педагога, спрямованих на сприйняття, осмислення об'єктивного значення зовнішніх та внутрішніх стимулів учіння та розуміння особистісних смислів.

Висновок до I розділу

У процесі вивчення теми «Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в НУШ» було виявлено, що ця проблема має велике значення для ефективного навчання та розвитку молодших школярів. Одним із ключових завдань вчителя є створення таких умов, які сприятимуть активізації та підтримці позитивної мотивації учнів до навчання. Вивчення різноманітних педагогічних підходів та методів формування мотивації учіння дозволило визначити ефективні стратегії, які можна використовувати на уроках в НУШ. Серед них актуалізація вже наявних мотивів, створення ситуацій успіху, заохочення до самостійної діяльності, а також використання інтерактивних методів навчання. Важливим є також врахування індивідуальних особливостей кожного учня та створення для нього сприятливого середовища, де він може розвиватися та досягати успіхів у навчанні. Такий підхід допомагає підвищити якість освіти та сприяє всебічному розвитку дітей.

Мотивація учіння виступає як ключовий психолого-педагогічний аспект, який визначає ефективність навчального процесу та успішність учнів у досягненні навчальних цілей. Цей аспект включає в себе внутрішні й зовнішні чинники, що стимулюють учнів до активної навчальної діяльності. Мотивація учіння впливає на рівень зацікавленості учнів у предметах, ступінь їх зусиль у досягненні успіху та бажання навчатися. Вона визначає рівень наполегливості та відданості учнів у вирішенні навчальних завдань, що впливає на їхні досягнення та академічний прогрес.

Ефективне формування мотивації учіння вимагає комплексного підходу та урахування індивідуальних особливостей кожного учня. Вчителі та педагоги повинні створювати сприятливу атмосферу для навчання, заохочувати та підтримувати учнів, надихати їх на досягнення успіху та розвиток. У контексті

Нової української школи (НУШ) категорії навчальної мотивації молодших школярів виокремлюються та аналізуються з різних підходів, спрямованих на розвиток особистості та підвищення ефективності навчання. Перш за все, варто врахувати внутрішні та зовнішні мотиваційні фактори, які впливають на учнів. Серед внутрішніх мотиваторів можна виділити бажання досягти успіху, цікавість предметами, самореалізацію, а також почуття власної гідності та самоздійснення. Зовнішні мотиватори включають у себе похвалу вчителя, підтримку рідних, а також можливість отримання винагороди чи позитивних оцінок.

Під час аналізу категорій навчальної мотивації молодших школярів у НУШ важливо враховувати різноманітність індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів, потреб та можливостей. Такий підхід дозволяє ефективно впливати на мотиваційні процеси, стимулювати навчальну активність та досягнення успіху в навчанні. Загалом, аналіз категорій навчальної мотивації молодших школярів у НУШ дає можливість розкрити їхні потреби та мотиваційні фактори, що сприяє розробці та впровадженню ефективних педагогічних стратегій та методик, спрямованих на підвищення якості навчання та розвиток особистості учнів.

РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ В НУШ

2.1. Типи мотивації навчання в учнів молодшого шкільного віку

Мотивація навчальної діяльності є одним із основних засобів стимулювання учнів до продуктивної пізнавальної активності та активного засвоєння навчального матеріалу. Вона залежить від рівня сформованості мотивації учіння школярів. У контексті особистісно зорієнтованого навчання важливо враховувати, що лише ті поняття, які мають особистісне значення для учня, можуть бути засвоєні на високому рівні. Тому проблема формування мотивації до навчання набуває особливої актуальності. Для ефективного формування мотивації навчальної діяльності слід зосередитися на створенні умов, за яких учні зможуть усвідомити значення знань для свого життя та розвитку. Це може включати впровадження інтерактивних методів навчання, індивідуальний підхід до кожного учня та підтримку їхніх інтересів і потреб. Таким чином, успішне формування мотивації учіння сприяє не лише досягненню академічних успіхів, а й розвитку особистості дитини в цілому [8].

Мотиваційна сфера є багаторівневою та полімотивованою. Основними складовими мотивації навчання є дві ключові групи мотивів: пізнавальний інтерес та соціальні мотиви. Домінування одного з цих мотивів суттєво впливає на ефективність навчальної діяльності школярів. Для організації продуктивної роботи з розвитку мотивації важливо розуміти загальні тенденції вікового розвитку учнів. Необхідно знати, з якими мотивами діти приходять до школи та які нові мотиваційні установки можуть і повинні формуватися у них під час навчання в початковій школі. Це знання дозволяє педагогам створювати сприятливе середовище, що підтримує розвиток позитивних мотивів, таких як

бажання дізнаватися нове, співпрацювати з однокласниками та досягати успіхів у навчанні. Таким чином, формування мотиваційної сфери є критично важливим аспектом, що визначає загальний успіх учнів у навчанні та їхнє особистісне зростання. Хоча мотивація тісно пов'язана з віковими особливостями дитини, важливо зазначити, що саме характер діяльності та система взаємодії з іншими дітьми в цей період визначають її мотиви, а не вік як стадія дозрівання. Навчальна діяльність супроводжує дитину протягом усіх років її становлення і формування як особистості, починаючи з дитячого садка і закінчуючи навчанням у середніх і вищих навчальних закладах. Одним із ключових етапів цього процесу є навчання в початковій школі, де формується мотивація навчання - важливий елемент саморозвитку, поряд із розвитком інтелекту, емоційної сфери, стійкості до стресів, впевненості в собі та самостійності. Саме в цей період діти починають усвідомлювати значення навчання для свого особистісного зростання, що, в свою чергу, сприяє розвитку їхніх навичок, інтересів і цілей. Тому важливо створювати сприятливе середовище, яке підтримуватиме і стимулюватиме позитивні мотиви навчання, забезпечуючи необхідні умови для розвитку дитини в цілому.

Соціально-педагогічна взаємодія з дитиною неможлива без урахування особливостей її мотиваційної сфери. За однаковими діями школярів можуть ховатися абсолютно різні причини та джерела спонукання, і мотивація кожної дитини може бути унікальною. У молодшому шкільному віці закладається основа мотиваційної сфери, яка виступає джерелом активності учня. Першокласники, як правило, проявляють високу зацікавленість та старанність у ставленні до навчального матеріалу. Їхні мотиви для такого активного навчання виникають саме з процесу навчальної діяльності, що свідчить про важливість створення підтримувального та стимулюючого навчального середовища. Важливо, щоб педагоги були уважними до індивідуальних мотиваційних

чинників кожної дитини, адже розуміння цих аспектів допоможе належно організувати навчальний процес і забезпечити позитивний результат. Таке врахування мотивів сприятиме формуванню стійкого інтересу до навчання і розвитку особистісних якостей, необхідних для подальшого успіху в освіті [14].

Стійкість мотивів навчальної діяльності молодших школярів значною мірою залежить від організації цього процесу. Важливо, як учитель здатний зацікавити і підтримувати інтерес своїх вихованців до здобуття знань, а також формувати у них певні мотиваційні установки. Здатність учнів долати труднощі, з якими вони стикаються під час навчання, є невід'ємною внутрішньою умовою зміцнення їхньої мотивації. Однак накопичення значної кількості невдач може призвести до зниження інтересу до навчання. Якщо мотиви, що виникають внаслідок навчальної діяльності, є слабкими, соціальні мотиви — такі як прагнення учня заслужити похвалу від дорослих або отримати високу оцінку — не будуть ефективними. Таким чином, ставлення до навчальної діяльності істотно залежить від того, які мотиви були сформовані у учня.

Для забезпечення стійкості мотивів важливо створювати умови, за яких діти можуть успішно долати труднощі, відчувати підтримку та отримувати позитивний досвід у навчанні. Педагогам слід працювати над формуванням внутрішньої мотивації, заохочуючи учнів до самостійності, критичного мислення та активного залучення в навчальний процес, щоб вони могли не тільки отримувати знання, а й насолоджуватися процесом навчання. Сформованість певних мотивів, а також утворення одних мотивів і знецінення інших значною мірою залежать від учителя. Його здатність впливати на мотиваційну сферу дітей визначається тим, які завдання він ставить перед учнями і як підтримує їх у виконанні цих завдань. Важливим є те, яке місце залишається для активності та самостійності учнів, а також як узгоджуються методи керування мотивацією, що використовуються вчителем і батьками [24].

Процес формування мотиваційної сфери школяра є результатом тісної співпраці між учителем, учнем і батьками. Цей взаємозв'язок є ключовим для успішного розвитку навчальної мотивації учнів. Тому важливо, щоб всі учасники освітнього процесу діяли у єдиному напрямку, підтримуючи одне одного у формуванні позитивних мотивів до навчання. Педагоги повинні не лише викладати матеріал, але й створювати умови, за яких учні відчують підтримку, визнання і можливість проявити свої здібності. Взаємодія з батьками також має велике значення, адже їхня участь у навчальному процесі може підвищити мотивацію дітей і сприяти досягненню кращих результатів у навчанні.

Мотив - це комплекс зовнішніх і внутрішніх умов, що спонукають суб'єкта до активності та визначають її спрямованість [29].

Мотивація, в свою чергу, являє собою систему психологічних факторів, які впливають на поведінку та діяльність людини. На думку С. Занюка, мотивація має два ключові аспекти: динамічний та структурний (змістовий). Продуктивність діяльності, її процес і результати залежать від спрямованості мотивів, їх змісту, сили, активності та напруженості відповідних мотивів [17, с. 57].

Структурний аспект мотивації відображає різноманітні потреби людини. До змістового аспекту мотивації входять такі компоненти, як:

- зміст мотивації;
- зв'язок між мотивами;
- ієрархія мотивів;
- потреби, що лежать в основі мотивів і визначають поведінку.

Динамічний аспект мотивації характеризується такими показниками, як сила, стійкість, рівень збудження мотивів та здатність переключатися з одного мотиву на інший. Отже, розуміння цих аспектів є важливим для формування ефективної навчальної мотивації в учнів, оскільки вони безпосередньо впливають на їхню активність, успішність та задоволеність від навчального процесу. Це дозволяє педагогам створювати відповідні умови для розвитку мотиваційної сфери учнів, враховуючи як індивідуальні, так і групові потреби.

Мотиви залежать від ряду факторів, які можна умовно розділити на кілька категорій:

1. Індивідуальні особливості (вік та рівень розвитку дитини; психологічні характеристики (темперамент, особистісні риси); система цінностей і інтересів);
2. Соціальне середовище (взаємодія з однолітками та дорослими; підтримка з боку батьків і вчителів; культурні та соціальні норми);
3. Навчальний процес (методика викладання та організація навчальної діяльності; зміст навчального матеріалу і його практична значущість; стиль навчання, що використовує педагог);
4. Емоційні фактори (відчуття успіху або невдачі в навчанні, страх перед труднощами або негативними оцінками; інтерес до теми та емоційна залученість у навчальний процес);
5. Зовнішні стимули (нагороди та заохочення (похвала, оцінки); сприйняття навчання як важливого для майбутнього (кар'єра, самоосвіта); конкуренція з однолітками або внутрішня конкуренція);
6. Внутрішні потреби (потреба в самовираженні та самореалізації; потреба в знаннях і новому досвіді) [22].

Всі ці фактори взаємодіють між собою, формуючи унікальні мотиви, які впливають на навчальну діяльність кожного учня. Розуміння цих залежностей є важливим для створення ефективних навчальних стратегій та підтримки позитивної мотивації до навчання.

С. Занюк розділяє мотиви на основі їх зв'язку зі змістом або процесом діяльності на такі категорії:

1. Мотиви, пов'язані зі змістом діяльності виникають на основі інтересу до конкретних знань, предметів або тем. Вони спонукають учня до навчання, оскільки він зацікавлений у самих знаннях і їх практичному застосуванні.
2. Мотиви, пов'язані з процесом діяльності визначаються самим процесом навчання, його формою і організацією. Вони виникають, коли учень отримує задоволення від процесу навчання, зокрема від взаємодії з учителем, однокласниками або від способу виконання завдань.
3. Мотиви, пов'язані з результатами діяльності виникають у зв'язку з оцінкою результатів навчання, такими як отримані оцінки, похвала від вчителя або визнання однолітків. Вони спонукають учня до досягнення конкретних цілей і відзначають важливість досягнень у навчанні.
4. Соціальні мотиви пов'язані з потребою у визнанні, прийнятті та підтримці з боку соціального оточення. Вони стимулюють учнів до навчання, щоб заслужити похвалу від дорослих або однолітків [17].

Загалом, така класифікація дозволяє глибше зрозуміти, як різні типи мотивів впливають на навчальну діяльність учнів, і дає можливість педагогу адаптувати методи навчання відповідно до мотиваційних потреб учнів.

Найбільш широким є поняття «мотиваційної сфери», у зміст якого Л. С. Виготський включив різноманітні аспекти, що стосуються психічного розвитку особистості, зокрема:

1. Мотиваційні потреби - це базові потреби особистості, які спонукають її до діяльності. Виготський вважав, що мотиваційні потреби формуються під впливом соціального середовища та досвіду.
2. Емоції грають важливу роль у спонуканні до діяльності. Емоції можуть як підсилювати, так і послаблювати мотивацію, впливаючи на стійкість і спрямованість учнів.
3. Виготський акцентував на значенні інтересів у формуванні мотиваційної сфери. Інтереси стимулюють пізнавальну діяльність і сприяють більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.
4. Мотиваційна сфера включає також ціннісні орієнтації, які формуються в процесі соціалізації. Вони визначають, що є важливим для учня, і впливають на його мотивацію до навчання.
5. Соціальні фактори, такі як взаємини з батьками, вчителями та однолітками, також є частиною мотиваційної сфери. Ці взаємодії можуть підтримувати або гальмувати мотивацію до навчання.

Леонтьєв В. розглядав мотиваційну сферу в контексті своєї психологічної теорії діяльності, яка підкреслює важливість діяльності як основи розвитку особистості. Леонтьєв вважав, що діяльність є основною формою взаємодії людини з навколишнім світом. Мотиваційна сфера виступає як важливий чинник, що визначає спрямованість і характер цієї діяльності. Він акцентував, що мотивація виникає не в ізоляції, а в процесі діяльності. За його теорією, мотивація є багаторівневою і включає як зовнішні, так і внутрішні фактори. Він

виокремлює різні рівні мотивації, зокрема матеріальні, соціальні та ідеальні мотиви, що взаємодіють між собою і впливають на діяльність особистості [27].

Для Леонтьєва важливими є цілі діяльності, які визначають мотивацію. Цілі виступають як орієнтири, що спонукають до дії, і впливають на формування мотиваційної сфери. Він підкреслював, що мотиваційна сфера не може бути повністю зрозуміла без врахування соціального контексту. Взаємодії з іншими людьми, соціальні норми та цінності значно впливають на формування мотиваційних установок.

В сучасній психології формування мотиваційної сфери людини в процесі онтогенезу акцентується на розвитку інтересів як ключових чинників, що стимулюють особистість до саморозвитку та активної діяльності. Інтереси вважаються важливими елементами мотиваційної сфери, оскільки вони визначають, що саме викликає у людини бажання діяти, вивчати нове та досягати цілей. Інтереси здатні направляти увагу та зусилля особистості на певні об'єкти чи види діяльності, формуючи її особистісні та професійні уподобання. Формування інтересів безпосередньо пов'язане з мотивацією. Коли людина зацікавлена в певній діяльності, її мотивація зростає, що веде до більш глибокого засвоєння знань, підвищення ефективності виконання завдань та розвитку особистісних якостей. Важливо, щоб інтереси відповідали потребам і можливостям особистості. Онтогенез особистості проходить через різні етапи, кожен з яких характеризується специфічними інтересами. У ранньому віці діти зазвичай проявляють загальний інтерес до навколишнього світу, що з часом перетворюється на більш спеціалізовані інтереси, пов'язані з навчанням, хобі та професійною діяльністю. Формування інтересів залежить як від зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Зовнішні фактори можуть включати вплив родини, школи, однолітків і соціокультурного середовища, тоді як внутрішні фактори стосуються особистісних потреб, уподобань та досвіду. У контексті освіти

важливо створювати умови, які сприяють розвитку інтересів учнів. Це може включати використання інтерактивних методів навчання, залучення до практичних завдань, надання можливостей для самостійного вибору теми чи проекту. Отже, в сучасній психології формування мотиваційної сфери через розвиток інтересів є важливою темою, яка досліджується для кращого розуміння того, як мотивувати особистість до активності та саморозвитку протягом всього життя [27, с. 38].

На початку шкільного періоду у дитини з'являються нові інтереси, зокрема інтерес до навчання та шкільного життя. Дитину приваблює сам процес навчання, можливість займатися новою діяльністю, виконувати нові обов'язки, дотримуватися правил шкільного життя та взаємодіяти з новими друзями і вчителями. Першокласник з ентузіазмом виконує всі шкільні завдання: читає, пише, рахує, виконує різні доручення. Однак з часом інтерес до школи стає більш вибіркоким. Дитина починає надавати перевагу предметам, які їй цікаві, зрозумілі або легші для виконання. Оволодіння навичками читання відкриває доступ до різноманітної літератури, що змінює її світосприйняття. Казки, які описують фантастичні події, поступово втрачають свою привабливість, натомість виникає інтерес до книжок про одноліток, пригоди та подорожі.

Навчальна діяльність завжди відбувається під впливом певних спонукань учня, таких як мотиви, прагнення, бажання. Ці елементи формують мотиваційну сферу діяльності учнів. Мотив діяльності відображає предметний зміст потреб і суб'єктивно проявляється у вигляді переживань: бажань, прагнень, намірів. Він виконує регулюючу функцію, спрямовуючи психічні процеси учня і підтримуючи необхідний рівень їх активності протягом певного часу. Важливою особливістю мотивації є її багатоконпонентність: вона завжди охоплює різні спонукання, завдяки чому діяльність стає багатомотивованою. Основу навчальної діяльності складають різні спонукання, що виходять за

рамки суто навчальних потреб і пов'язані також із соціальною мотивацією, бажанням досягти соціального престижу, самоствердженням у колективі та ін.

Спонування учня мають ієрархічну структуру, що робить мотивацію багаторівневою системою регуляції навчальної діяльності. Окрім усвідомлених рівнів, мотивація також включає несвідомі спонування. Учні часто не усвідомлюють справжні мотиви, які спонукають їх до навчання. Багато хто вважає, що навчається лише для здобуття ґрунтовних знань або досягнення великих соціальних цілей. Однак в їхній мотиваційній системі значну роль можуть відігравати зовнішні мотиви, такі як прагнення до винагороди чи бажання підвищити свій соціальний престиж. Цікаво, що одна й та ж поведінка може бути викликана різними мотивами і таким чином включатися до різних видів діяльності. Наприклад, якщо у мотиваційній системі учня відсутні навчально-пізнавальні мотиви, орієнтовані на досягнення цілей навчальної діяльності, і він виконує завдання лише для уникнення покарання або досягнення практичних цілей, то його дії не є справжньою навчальною діяльністю. Це підкреслює важливість розвитку внутрішніх, осмислених мотивацій для ефективного навчання та глибокого засвоєння знань [34].

Формування повноцінних мотивів є ключовим фактором успішного розвитку навчальної діяльності учнів. Серед різних впливів на формування цих мотивів можна виділити два основні. По-перше, це пояснення суспільної значущості успішного оволодіння навчальними знаннями та навичками. По-друге, важливим є ефективна організація навчального процесу із застосуванням розвивальних методів навчання. Цей підхід має значні переваги, оскільки сама по собі успішна навчальна діяльність стає джерелом позитивного ставлення школяра до навчання. Безсумнівно, ефективність навчання та виховання учнів значною мірою залежить від їхньої власної активності. Якщо учень не проявляє інтелектуальної активності, його результати у навчанні, як правило, будуть

низькими. Навпаки, високі досягнення в навчанні є наслідком активної позиції учня. Рівень активності школяра тісно пов'язаний з його мотивацією до навчання: сильна мотивація сприяє активному залученню в навчальний процес. Таким чином, мотиви навчання виступають як рушійна сила і є однією з основних психологічних умов ефективної навчальної діяльності.

Аксьонова Г. В. стверджує, що мотив є одним із найбільш стабільних понять, яке дозволяє розкрити природу людських дій і їх сутність. Він виступає ключовим елементом психологічної структури будь-якої діяльності, слугуючи її рушійною силою. Цю думку підтримують також вітчизняні психологи Реан А.А. та Коломенський Я.П., які звертаються до класичного закону Йеркса-Додсона. Згідно з ним, чим вища сила мотивації, тим кращі результати діяльності. Однак, вони зазначають, що після досягнення певного рівня мотивації її подальше зростання може призводити до зниження ефективності діяльності. Мотиви характеризуються не лише кількісно, як сильні або слабкі, але й якісно. У цьому контексті виділяють зовнішні та внутрішні мотиви, що пов'язані з відношенням мотиву до змісту діяльності. Внутрішні мотиви спрямовані на сам процес і зміст діяльності, тоді як зовнішні мотиви зумовлені зовнішніми факторами, такими як винагорода або соціальне визнання. Отже, мотиви є складним багатогранним поняттям, що впливає як на психологічну структуру діяльності, так і на її результативність, залежно від сили та типу мотивації [1].

Деменєва О.Б. також підтримує цю точку зору, стверджуючи, що труднощі, з якими дитина стикається у школі, часто зумовлені недостатньо сформованою внутрішньою позицією школяра. На основі своїх досліджень вона дійшла висновку, що успішність навчальної діяльності залежить від стимулів, які включають як внутрішні мотиви, пов'язані із самою діяльністю, так і мотиви, що виникають на основі внутрішньої позиції школяра [12].

Матюх О. акцентує увагу на динамічності мотиваційної сфери молодшого школяра, вказуючи на її високу мінливість порівняно з пізнавальною та інтелектуальною сферами. Вона зазначає, що зміни у мотивації відбуваються дуже швидко, що може становити певну загрозу. Якщо цей процес не контролювати, мотивація може регресувати, рівень залученості учня до навчання знизиться, а мотиви втратять свою ефективність. Таким чином, для забезпечення стабільного розвитку мотиваційної сфери школяра важливо не тільки формувати внутрішню позицію учня, але й активно керувати мотиваційними процесами, щоб уникнути можливих негативних наслідків швидких змін у мотиваційній структурі [32, с. 40].

Матюх О. [32, с. 20] і Марко М. [31, с. 175] пояснюють складність вивчення та формування мотивації у школярів тим, що дитина стимулюється до навчання комплексом мотивів, які не лише доповнюють один одного, але й можуть вступати в протиріччя. Через це навчальну діяльність слід розглядати не лише як вдосконалення операційних навичок, але і як розвиток мотиваційної складової. Важливо враховувати рівень сформованості різних аспектів мотивації як одного з показників успішності навчання.

Відповідно до сучасних психологічних теорій мотивації (В.І. Ковальов, Е.С. Кузьмін, Б.Ф. Ломов, К.К. Платонов та ін.), мотивація - це сукупність стійких мотивів, які мають певну ієрархію і відображають спрямованість особистості. У навчальній діяльності виділяють пізнавальні та соціальні мотиви. Якщо в учня домінує зацікавленість у змісті навчального предмета, це свідчить про наявність пізнавальних мотивів. Якщо ж акцент робиться на взаємодії з іншими людьми під час навчання, то на перший план виходять соціальні мотиви. Ефективне навчання залежить від гармонійного розвитку як пізнавальних, так і соціальних мотивів, що дозволяє створити баланс між

інтересом до змісту навчання та важливістю соціальної взаємодії у процесі навчальної діяльності [24, 26].

Мотиви у своєму розвитку можуть проходити кілька етапів: спочатку відбувається актуалізація вже наявних, звичних мотивів; далі на їхній основі формуються нові цілі; коли ці цілі досягаються, відбувається позитивне підкріплення мотиву, що в свою чергу сприяє появі нових мотивів. Мотиви можна також поділити на дві групи. Перша група - це мотиви, пов'язані з характером навчальної діяльності, або змістовні мотиви, які включають такі аспекти, як усвідомленість, самостійність, дієвість тощо. Друга група - це динамічні мотиви, які залежать від психофізіологічних особливостей дитини, наприклад, стійкість мотиву, сила його прояву, здатність переключатися з одного мотиву на інший. Мотиви можуть бути як усвідомленими, так і неусвідомленими. Найчастіше, під час виконання діяльності, вони не повністю усвідомлюються. Однак навіть неусвідомлені мотиви проявляються через певні емоції. Тобто учень може не розуміти точно, який мотив його підштовхує до дії, але при цьому може відчувати бажання або небажання щось робити, а також певні переживання в процесі діяльності. Це бажання або небажання, за теорією Леонтьєва, є показником позитивної або негативної мотивації. Мотивація навчання зазвичай складається не з одного мотиву, а з цілої системи різних мотивів, які можуть переплітатися і доповнювати один одного. Однак, не всі мотиви мають однаковий вплив на навчальну діяльність: серед них можна виділити головні та другорядні.

Бойченко Л. підкреслює важливість мотивації навчання, виокремлюючи дві основні групи мотивів. Перша група - це широкі соціальні мотиви, пов'язані з «потребою дитини у спілкуванні з іншими людьми, отриманні їхньої оцінки та схвалення, а також із бажанням учня зайняти певне місце в суспільних відносинах». Друга група включає мотиви, що безпосередньо стосуються

навчальної діяльності, тобто «пізнавальні інтереси дітей, потребу в інтелектуальній активності та оволодінні новими знаннями, уміннями й навичками» [5, с. 7].

Для формування повноцінної навчальної мотивації важливо поєднувати як пізнавальні, так і соціальні мотиви. Проте індивідуальні особливості дитини проявляються в домінуванні одного з цих мотивів, що впливає на її навчальну діяльність. Тому в процесі навчання слід враховувати, який тип мотивації — соціальний чи пізнавальний - є пріоритетним для кожної дитини, щоб ефективно впливати на її залученість і успішність у навчанні.

2.2. Формування мотивації навчання у молодших школярів

Формування мотивації навчання у молодших школярів є ключовим етапом у їхньому розвитку, оскільки цей процес закладає основу для подальшого навчання і формування особистості. Мотивація навчання визначає не лише бажання дітей здобувати нові знання, але й їхню готовність до активної участі у навчальному процесі. Провідною діяльністю для всіх школярів є уміння, однак специфіка кожного вікового етапу визначається тим, які аспекти реальності засвоює дитина в процесі набуття цих умінь. Це, в свою чергу, і визначає провідну діяльність на різних етапах шкільного віку. Так, у молодшому шкільному віці діти освоюють предметну діяльність, що передбачає засвоєння знань, закладених у навчальних предметах. Уміння допомагає дитині цього віку досягти предметну реальність, що виходить за межі її власного життєвого досвіду. Молодший шкільний вік характеризується входженням у навчальну діяльність та оволодінням її основними компонентами. Провідною діяльністю в цьому віці є навчальна діяльність, яка вимагає від учнів освоєння всіх її структурних елементів, таких як навчальні завдання, навчальні дії, дії

самоконтролю та самооцінки. У молодшому шкільному віці мотивація навчання часто має імпульсивний характер і визначається зовнішніми стимулами. Діти в цьому віці легко піддаються емоціям, тому важливо створити умови, які б спонукали їх до навчання. Основною метою в цьому процесі є перетворення імпульсивної мотивації в більш зрілу, що характеризується стійкістю і усвідомленістю [6].

Не можна стверджувати, що певному віковому етапу фатально притаманні конкретні мотиви. Натомість мотивація визначається не самим віком, а типом навчання, видами діяльності дитини та її взаємодією з іншими людьми. Тому важливо забезпечити наступність провідної діяльності та мотивації до неї, що і є одним із ключових педагогічних завдань.

Внутрішня мотивація у молодших школярів зазвичай нестійка, і їхній інтерес часто спрямований переважно на досягнення результату, а не на сам процес навчання. Багато учнів не мають схильності докладати зусиль для подолання труднощів у навчанні. Проте саме правильно організована структура навчальної діяльності, яка відповідає навчальним цілям, є ключовим чинником у формуванні не лише системи знань і операцій, але й розвитку навчальних та пізнавальних інтересів. Це сприяє появі бажання вчитися, допитливості, любові до книг та прагнення до самоосвіти. Важливо створювати такі умови, які допоможуть школярам розвинути внутрішню мотивацію і бажання до навчання навіть при виникненні труднощів.

Організація навчальної діяльності молодших школярів має велике значення, оскільки в її структурі закладені значні мотиваційні можливості. Правильно побудована навчальна діяльність здатна активізувати інтелектуальну ініціативу та розвинути пізнавальні інтереси, що є важливими для формування стійкої мотивації до навчання. Найбільш значущою для ефективності навчання є

саме така мотивація, яка базується на інтересах учнів і їхньому бажанні вчитися. Тому важливо докладати зусиль для розвитку цієї мотивації у всіх школярів.

Для досягнення цього необхідно організувати навчальний процес так, щоб зацікавити кожну дитину. Це передбачає створення умов для формування позитивних рис характеру, розвитку бажання та вміння навчатися, а також виховання самостійності та відповідальності за власний навчальний процес.

Для формування мотивації навчання у молодших школярів важливо враховувати кілька ключових факторів:

- актуалізація позитивних мотиваційних установок, підтримка вже сформованих у дитини позитивних установок є критично важливою. Це дозволяє не зруйнувати їх, а зміцнити;
- створення нових мотиваційних установок, важливо забезпечити умови для виникнення нових мотивів і цілей, що допоможуть дітям відкривати нові якості, такі як стійкість, усвідомленість та дієвість;
- корекція негативних установок, важливо виявляти та коригувати мотиваційні установки, які заважають досягненню успіху, змінюючи внутрішнє ставлення дитини до власних можливостей [6, с. 26].

Існує думка, що навчання буде малоефективним, якщо воно орієнтоване на вже сформовані форми психічної діяльності дитини, такі як сприйняття, пам'ять і наочно-образне мислення, які характерні для попередніх етапів розвитку. Таке навчання лише закріплює пройдені етапи психічного розвитку і не сприяє його подальшому просуванню. В результаті воно «плететься у хвості» розвитку і не стимулює його зростання. Для досягнення максимальної ефективності навчання необхідно організувати дидактичний процес так, щоб він орієнтувався на зону найближчого розвитку молодшого школяра. У цьому віці важливо сприяти переходу від наочно-образного мислення до словесно-

логічного. Багато науковців вважають, що для розвитку словесно-логічного мислення вже на початковому етапі шкільного навчання необхідне засвоєння системи наукових понять, що містяться у теоретичному матеріалі. Успішна реалізація цього процесу можлива завдяки тому, що в молодших школярів інтенсивно розвивається друга сигнальна система, яка тісно пов'язана з абстрактним мисленням та мовою. Отже, дидактичні методи повинні спрямовуватися на розвиток абстрактного мислення, забезпечуючи учням можливість розвивати словесно-логічне мислення через засвоєння нових понять та умінь.

Практика показує, що надмірно спрощений і примітивний навчальний матеріал не викликає інтересу у школярів, що призводить до втрати мотивації до його вивчення. Щоб уникнути цього, навчальний матеріал повинен стимулювати мислення учнів, спонукати їх до пошуку оптимальних шляхів вирішення поставлених завдань. Для досягнення цього необхідно використовувати спеціальні педагогічні методи та прийоми, які сприятимуть розвитку пізнавальної активності. Такий підхід не тільки утримує увагу учнів, але й допомагає формувати у них вміння аналізувати, синтезувати та критично оцінювати інформацію. Важливо, щоб кожне навчальне завдання створювало для учнів ситуацію пошуку і відкриття, стимулюючи їх до активної інтелектуальної діяльності [8].

Однією з важливих особливостей мотивації навчальної діяльності молодших школярів є їхня нездатність довго утримувати енергію, пов'язану зі сформованим наміром. Щоб уникнути втрати цієї енергії, необхідно мінімізувати час між постановкою наміру та його виконанням. Крім того, дітям варто ставити перед собою близькі та невеликі цілі, замість віддалених і масштабних завдань. Практика показує, що коли дитина не хоче виконувати завдання, його розподіл на менші частини з конкретними досяжними цілями

допомагає їй не тільки розпочати роботу, але й успішно завершити її. Цей підхід дозволяє підтримувати інтерес до навчальної діяльності, сприяє формуванню самостійності та відчуття досягнення, що позитивно впливає на розвиток мотивації.

Для формування повноцінної мотивації до навчання необхідно створити певні умови, а саме: наповнити навчальний процес особистісно орієнтованим і цікавим матеріалом; підтримувати гуманні стосунки з усіма учнями; поважати особистість кожної дитини; задовольняти потребу у спілкуванні з учителем і однокласниками; збагачувати мислення інтелектуальними переживаннями; формувати допитливість та адекватну самооцінку власних можливостей; сприяти прагненню до саморозвитку і самовдосконалення; використовувати різноманітні способи педагогічної підтримки; виховувати відповідальне ставлення до навчальної роботи та почуття обов'язку. Додатково, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, що дозволить адаптувати навчальний матеріал відповідно до її інтересів і потреб. Створення сприятливого навчального середовища, де учні відчують підтримку та зацікавленість, також сприятиме зміцненню їхньої мотивації. Такі умови допоможуть дітям не лише вчитися, але й розвивати любов до знань та бажання досліджувати нове.

У молодших школярів спонукання до навчання часто мають імпульсивний характер і визначаються зовнішніми стимулами. Основний шлях формування мотивації до навчання полягає в сприянні їхньому переходу до зрілої мотиваційної сфери зі стабільною структурою, яка характеризується домінуванням і перевагою певних мотивів, а також вибірковістю. Це, в свою чергу, сприяє формуванню індивідуальності особистості. Для досягнення цієї мети важливо активно залучати дітей до процесу навчання, забезпечуючи їм можливості для самовираження та самостійної діяльності. Створення умов, за

яких учні зможуть усвідомлено обирати свої цілі і мотиви, допоможе не лише зміцнити їхню внутрішню мотивацію, а й сприяти розвитку критичного мислення та самостійності. Цей процес є важливим етапом у становленні особистості молодшого школяра [11].

Для формування мотивації навчання у школярів доцільно використовувати такі види впливу: актуалізацію раніше сформованих у дитини позитивних мотиваційних установок, які слід не знищити, а навпаки, зміцнити та підтримати; створення умов для виникнення нових мотиваційних установок, тобто нових мотивів і цілей, а також розвиток у дітей нових якостей, таких як стійкість, усвідомленість і дієвість; корекцію мотиваційних установок, які заважають досягненню успіху в навчанні, а також зміну внутрішнього ставлення дитини до свого рівня можливостей і до перспектив їхнього розвитку. Крім того, важливо залучати учнів до активної участі у навчальному процесі, що допоможе їм не лише усвідомити свої цілі, а й зміцнити мотивацію до їх досягнення. Створення позитивної атмосфери у класі, де діти відчують підтримку і можуть відкрито висловлювати свої думки, також сприятиме розвитку їхньої мотивації. Це дозволить школярам формувати усвідомлене ставлення до навчання та бажання постійно вдосконалювати свої знання і вміння.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що молодший шкільний вік має значні резерви для формування мотиваційної сфери, які слід активно використовувати, щоб уникнути «мотиваційного вакууму». У цей період основна мета мотивації полягає в тому, щоб навчити дитину вчитися. Молодший шкільний вік є критично важливим етапом у становленні мотивації до навчання, від якої в значній мірі залежить успішність дитини протягом усього шкільного життя. Важливо, щоб у навчальному процесі використовувалися різноманітні методи та прийоми, які сприятимуть розвитку

позитивної мотивації. Це включає підтримку інтересу до навчання, формування потреби в знаннях та створення сприятливого середовища для самовираження. Акцент на розвитку вмінь самостійно шукати інформацію, ставити запитання і досліджувати нові теми допоможе дитині стати активним учасником навчального процесу, що позитивно вплине на її подальше навчання та особистісний розвиток [17].

Цілі та завдання корекції мотивації навчання учнів можна сформулювати наступним чином:

Психолог: створити умови для формування у школярів позитивної мотивації до навчання, що забезпечить глибину і якість засвоєваних знань; пов'язати формовані навчальні дії з особистісно значущими для учня видами діяльності.

Батьки: підвищити успішність дитини шляхом зацікавлення її навчанням та надання допомоги у процесі навчання; підтримувати кожен, навіть незначний, успіх дитини в навчанні та спілкуванні з оточенням.

Учень: досягти успіху в навчанні та спілкуванні як способу реалізації особистісно значущих для нього видів діяльності; оволодіти навчальними діями, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з особистісно значущими для нього видами діяльності.

Зазначені цілі та завдання мають загальний характер і повинні бути конкретизовані в кожному окремому випадку з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей кожної дитини. Важливо, щоб усі учасники навчального процесу – психологи, батьки та самі учні – працювали разом над формуванням мотивації, що сприятиме успішному розвитку кожного учня. Формування мотивації навчання у молодших школярів є складним, але необхідним процесом, який вимагає активної участі всіх учасників навчального процесу.

Важливо створювати умови для розвитку позитивних установок, стимулювати цікавість до знань і сприяти формуванню самостійності. Цей процес допоможе дітям не лише досягти успіху в навчанні, але й розвинути їхні особистісні якості, які залишаться з ними на все життя [21, с. 20].

2.3. Гра як засіб підвищення мотивації та успішності навчання учнів початкових класів

Мотивація є одним із ключових факторів, що стимулюють людину до активних дій, визначаючи як напрямок, так і інтенсивність її поведінки в різних сферах життя. В освітньому процесі мотивація відіграє особливу роль, оскільки вона безпосередньо впливає на активність, зацікавленість і результативність навчання учнів. Усвідомлення цієї важливої ролі мотивації в навчальному процесі є основою для створення ефективних освітніх підходів і методик. У впровадженні концепції Нової української школи на сучасному етапі розвитку української освіти акцент робиться на необхідності створення мотиваційного навчального середовища, яке допоможе розкрити потенціал кожного учня і сприятиме його самореалізації.

Нова українська школа орієнтована на надання якісної та сучасної освіти, що враховує індивідуальні потреби та інтереси учнів, водночас виховуючи активних, креативних та відповідальних громадян. У початковій освіті мотивація має особливе значення, оскільки саме на цьому етапі формуються основи майбутнього успіху в навчанні. Мотивовані учні початкових класів зазвичай проявляють вищу зацікавленість у навчальному матеріалі, активніше беруть участь у навчальному процесі та краще адаптуються до шкільного середовища. Отже, врахування та розвиток мотиваційних чинників є критичними для створення ефективної навчальної програми, яка забезпечує

високий рівень освітніх досягнень і сприяє формуванню успішних учнів [27, с. 38].

В.О. Сухомлинський писав: «Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості та цікавості».

На думку Сухомлинського, гра є невід'ємною частиною дитинства, адже вона сприяє не лише фізичному, а й інтелектуальному, емоційному та моральному розвитку дитини. Вона розглядається як природний спосіб пізнання світу, що дозволяє дитині розвивати свої здібності, вчитися взаємодіяти з іншими, формувати навички спілкування та вирішення конфліктів. Гра стимулює творче мислення, сприяє розвитку уяви, розширенню кругозору та підготовці до більш складної пізнавальної діяльності. Саме завдяки грі діти вчаться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, досліджувати свої можливості, формувати стійкі цінності та життєві орієнтири. Гра як діяльність дозволяє дитині виражати себе, свої емоції, думки, а також закладає основи для майбутнього навчання. Сухомлинський підкреслював, що гра розвиває самостійність, ініціативність та креативність, що є основою успішного навчання в подальшому житті дитини [59].

В освітньому процесі ігри виступають потужним інструментом для розвитку різних навичок учнів, підвищення їхньої мотивації та полегшення засвоєння навчального матеріалу. Ігрова діяльність сприяє розвитку когнітивних, соціальних, емоційних та комунікативних здібностей дітей, що робить її незамінною в сучасній педагогіці. Застосування ігор допомагає створити активне та залучене навчальне середовище, яке мотивує учнів до самостійного мислення, співпраці та вирішення проблем. Ігри, що використовуються в освіті, можуть бути класифіковані за кількома критеріями.

За метою використання ігри можуть бути навчальними, розвивальними, корекційними або виховними. За змістом — пізнавальні, творчі, рухливі або комунікативні. За форматом проведення — індивідуальні, групові чи командні, а за цільовою аудиторією — ігри для молодших школярів, підлітків або дорослих. Крім того, ігри можуть відрізнятися за рівнем інтерактивності: від настільних і рольових до цифрових та симуляційних. У кожному з цих форматів ігор вчителі можуть вибирати ті, що найбільше підходять для досягнення конкретних педагогічних завдань. Гра не тільки робить процес навчання цікавим, але й забезпечує можливість практичного застосування знань, формування критичного мислення та розвиток соціальних компетентностей.

Ігри, що застосовуються в освіті, можуть бути класифіковані за кількома критеріями, серед яких мета використання є ключовим фактором. За метою ігри поділяються на такі основні типи:

1. *Навчальні ігри* — мають на меті передати учням нові знання або вдосконалити вже здобуті навички. Вони часто включають завдання, спрямовані на засвоєння конкретних тем або понять. Прикладом таких ігор можуть бути математичні головоломки, лінгвістичні ігри, кросворди тощо.
2. *Розвивальні ігри* — орієнтовані на розвиток когнітивних, творчих, соціальних або фізичних навичок учнів. Такі ігри сприяють розвитку мислення, уяви, уваги, моторики та соціальної взаємодії. До цього типу належать творчі ігри, конструктори, рольові ігри.
3. *Корекційні ігри* — спрямовані на вирішення або пом'якшення певних труднощів у розвитку дитини. Вони часто використовуються в спеціальній освіті для корекції мовних, емоційних, соціальних або поведінкових проблем.

4. *Виховні ігри* – мають на меті формування моральних якостей, навичок поведінки в соціумі та емоційного інтелекту. Ці ігри допомагають дітям засвоїти норми та правила соціальної взаємодії, сприяють розвитку емпатії та відповідальності [63, с. 39].

Кожна з цих категорій ігор відіграє свою важливу роль у процесі навчання, допомагаючи зробити його більш цікавим, доступним і ефективним для учнів різного віку та рівнів підготовки.

У сучасних педагогічних дослідженнях все більше наголошується на тому, що ігрова діяльність значно впливає на мотивацію учнів до навчання, сприяючи формуванню стійкого інтересу та залученості. Ігри здатні стимулювати внутрішню мотивацію учнів, оскільки вони забезпечують можливість самовираження, дослідження та самостійного вирішення проблем. Коли учень бере участь у грі, він робить це через інтерес і задоволення, а не лише для досягнення зовнішніх цілей, таких як оцінки чи похвала. Ігровий процес сам по собі стає нагородою, що сприяє розвитку глибокої внутрішньої мотивації до навчання. Вони є інструментом активного навчання, де учні не просто пасивно сприймають інформацію, а активно взаємодіють із матеріалом, застосовують знання на практиці, шукають рішення через експериментування та співпрацю. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу, оскільки учні залучені до процесу, мають можливість робити помилки, вчитися на них і досягати успіху в невимушеній формі. Ігри створюють позитивну емоційну атмосферу, яка допомагає учням зменшувати тривогу та стрес, пов'язані з навчальними завданнями. Учасники ігор відчують менше страху перед помилками та невдачами, оскільки гра сприймається як природний, ненапружений процес. Це сприяє кращій адаптації учнів до навчального середовища та формуванню позитивного ставлення до навчання загалом. Ігрова діяльність є не тільки засобом розваги, але й важливим інструментом підтримки мотивації, активізації

навчального процесу та забезпечення емоційного благополуччя учнів, що робить її невід'ємною частиною сучасного освітнього підходу [61].

Розкриття теоретичних підходів до використання ігор у навчанні різних педагогів дозволяє зрозуміти, як вони бачать роль гри в освітньому процесі та як ця роль впливає на розвиток учнів. Погляди Жана Піаже, Марії Монтессорі, Фрідріха Фребеля, Говарда Гарднера та Карла Роджерса містять багато спільних моментів, але водночас демонструють відмінності в підходах до гри як освітнього інструменту.

Жан Піаже розглядав гру як важливий елемент когнітивного розвитку дитини. Він вважав, що гра допомагає дітям структурувати їхній досвід і взаємодіяти з навколишнім світом. За Піаже, гра розвивається в три основні стадії: сенсомоторна гра (діти маніпулюють предметами), символічна гра (рольові ігри) та ігри з правилами (соціальні взаємодії). Піаже підкреслював, що гра дозволяє дітям моделювати реальність і експериментувати з нею, сприяючи розвитку їхньої логіки та мислення.

Марія Монтессорі пропонувала підхід до гри, заснований на ідеї свободи вибору і самостійної діяльності. Вона не вважала традиційну гру основним методом навчання, проте акцентувала увагу на "підготовленому середовищі", в якому діти можуть працювати з матеріалами, що стимулюють їхню самостійність, розвиток моторики та когнітивних навичок. У контексті її системи, гра часто представлена через так звані "освітні ігри", які допомагають дітям відкрити та зрозуміти складні концепції за допомогою маніпуляції та дослідження [47].

Фрідріх Фребель, як засновник першого дитячого садка, був одним із перших педагогів, хто підкреслював значення гри в навчанні дітей. Він вважав гру природною діяльністю, що сприяє гармонійному розвитку дитини. Фребель

розробив спеціальні ігрові матеріали ("дарунки Фребеля"), які допомагали дітям розвивати навички через гру, досліджувати геометричні форми, просторові відносини та логічне мислення. Для Фребеля гра була основним методом пізнання навколишнього світу.

Говард Гарднер, відомий своєю теорією множинного інтелекту, розглядав гру як спосіб розвитку різних видів інтелекту. На його думку, діти мають різні типи інтелекту (наприклад, лінгвістичний, логіко-математичний, музичний, міжособистісний тощо), і гра може бути потужним інструментом для стимулювання цих різних здібностей. Гарднер вважав, що педагогіка має бути гнучкою, і через гру можна створювати середовище, яке підходить для розвитку кожного з інтелектів.

Карл Роджерс, один із засновників гуманістичної психології, акцентував увагу на важливості особистісного досвіду в навчанні. Його підхід, орієнтований на учня, передбачав використання ігор як методу, що підтримує внутрішню мотивацію, емоційне благополуччя і самореалізацію дитини. Роджерс підкреслював, що вільна гра, яка не обмежується жорсткими правилами, сприяє розвитку творчості та особистісного зростання, дозволяючи дітям експериментувати та самостійно вивчати навколишній світ.

Піаже бачить гру як ключ до когнітивного розвитку через експерименти та моделювання реальності, тоді як Монтесорі наголошує на самостійній роботі дітей у підготовленому середовищі, де гра має освітній характер. Фребель підкреслює природність гри як основного способу пізнання світу дитиною, пропонуючи систематизовані ігрові матеріали, які допомагають дітям розвивати логіку та просторове мислення. Гарднер наголошує на різноманітності інтелектуальних здібностей дітей та пропонує використання гри для розвитку кожного з них, тоді як Роджерс акцентує увагу на емоційному та особистісному розвитку через гру, яка сприяє творчості та самовираженню.

Внутрішня мотивація, яка виникає не через зовнішні стимули, такі як нагороди чи покарання, а через задоволення від самого процесу діяльності, відіграє вирішальну роль у забезпеченні глибокого і тривалого навчання. Коли учень відчуває радість і задоволення від самого процесу навчання, його інтерес до теми стає більш стійким, а прагнення до знань зростає. Ігрові методи навчання природно активізують цей тип мотивації, оскільки вони пропонують не тільки навчальний контент, але й інтерактивний, захоплюючий формат. Гра перетворює навчання на привабливий і радісний процес, який заохочує учнів до експериментування, дослідження та активної участі. Завдяки цьому, учні стають більш зацікавленими у вивченні нового матеріалу, оскільки сприймають його як частину захоплюючої пригоди, а не як рутинне завдання. Це, в свою чергу, сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу і розвитку навичок самостійного навчання [8].

Активне навчання, яке відбувається під час гри, дає учням можливість безпосередньо залучатися до навчального процесу, що сприяє глибшому засвоєнню знань. Участь у грі дозволяє учням не просто спостерігати, а бути активними учасниками: вони експериментують, шукають рішення для проблем, приймають рішення та обговорюють їх результати. Такий підхід не тільки розвиває критичне мислення та креативність, але й посилює мотивацію завдяки постійному відчуттю успіху і прогресу. У грі кожен крок учня супроводжується новим досягненням, що робить процес навчання більш захоплюючим та продуктивним. Емоційне благополуччя, яке підтримують ігри, відіграє не менш важливу роль у мотивації учнів. Під час гри діти відчувають радість, захоплення та задоволення, що позитивно впливає на їхнє сприйняття навчального процесу. Коли учні відчувають щастя та комфорт, їхнє бажання навчатися посилюється, адже вони асоціюють навчання з позитивними емоціями. Це створює

сприятливе середовище для розвитку навичок і підвищення навчальної продуктивності.

Залученість учнів у навчальний процес є складною багатогранною категорією, яка об'єднує емоційні, поведінкові та когнітивні компоненти. Емоційна залученість стосується того, як учні емоційно сприймають навчання: чи мають вони позитивні чи негативні відчуття щодо навчального процесу, а також їхні стосунки з учителями та однокласниками. Це впливає на їхнє бажання брати участь у шкільній діяльності. Поведінкова залученість охоплює активну участь учнів у навчальних завданнях, проявляється через їхню увагу, наполегливість і зусилля, які вони докладають для досягнення результату. Це включає відвідуваність, виконання завдань і дисципліну. Когнітивна залученість передбачає інтелектуальну активність учнів, їхню готовність інвестувати розумові зусилля для вирішення завдань. Вона також включає здатність до саморегуляції, тобто вміння управляти своїм часом, увагою, використовувати ефективні стратегії навчання та критично осмислювати інформацію.

Гра відіграє важливу роль у залученні учнів до навчального процесу, оскільки значно посилює всі три аспекти залученості. По-перше, вона стимулює емоційну залученість, створюючи для учнів позитивні емоції, радість та задоволення від навчання. Це формує позитивне ставлення до школи та освітнього процесу загалом. По-друге, ігрові активності заохочують поведінкову залученість, спонукаючи учнів до активної участі у навчальних завданнях, прояву наполегливості та зусиль для досягнення поставлених цілей. І нарешті, гра сприяє когнітивній залученості, мотивуючи учнів до глибшого опрацювання навчального матеріалу. Вона стимулює використання складних розумових процесів, таких як аналіз, синтез і критична оцінка, що допомагає учням краще засвоїти нову інформацію та розвивати навички мислення [32].

Психологічні аспекти гри відіграють ключову роль у формуванні та підтримці мотивації учнів. По-перше, почуття компетентності, яке виникає під час гри, підвищує мотивацію завдяки тому, що учні відчують успіх і власну ефективність. Це дає їм змогу бачити свої досягнення та впевненість у власних силах. Друге важливе психологічне явище — автономія. У грі учні часто мають можливість вибору та самовираження, що сприяє розвитку внутрішньої мотивації, оскільки вони відчують більшу свободу дій і відповідальність за свої рішення. Соціальна взаємодія під час гри допомагає зміцнювати міжособистісні зв'язки та покращувати соціальні навички, що позитивно впливає на загальну зацікавленість учнів у навчанні. Групові ігри сприяють співпраці, взаємодії та емпатії, що робить навчальний процес більш привабливим і цікавим для учнів. Крім того, гра сприяє встановленню цілей та досягненню успіху, допомагаючи учням навчитися планувати свої дії, визначати цілі та відзначати досягнення. Це важливо для підтримки довготривалої мотивації, оскільки учні бачать результати своєї роботи. Нарешті, гра також сприяє пізнавальному розвитку, стимулюючи критичне мислення, вирішення проблем і творчість. Завдяки цьому учні відчують цікавість до навчання, що сприяє їх бажанню вчитися й відкривати нові знання.

Методи оцінки ефективності ігрових методик в освіті класифікуються за кількома ключовими параметрами, що дозволяють враховувати специфіку ігрового навчання, його цілі та результати. Основні методи оцінки спрямовані на вимірювання змін у знаннях, навичках та ставленні учнів, що дозволяє отримати всебічну картину впливу ігрових методик на освітній процес.

1. Оцінка знань. Для визначення, наскільки учні засвоїли навчальний матеріал через ігрові методики, використовуються тести, контрольні роботи або опитування. Вони допомагають кількісно виміряти приріст знань і виявити, як гра сприяла засвоєнню ключових понять.

2. Аналіз розвитку навичок. Ігри можуть бути ефективним засобом для розвитку практичних навичок, таких як критичне мислення, командна робота, розв'язування проблем або творчість. Для оцінки цього аспекту використовуються спостереження, аналіз виконаних завдань або інтерв'ю з учнями, що дозволяє оцінити прогрес у формуванні цих навичок.
3. Вимірювання мотивації та ставлення до навчання. Методики анкетування або рефлексивні есе учнів можуть допомогти виміряти їх мотивацію та емоційне ставлення до навчального процесу. Важливо оцінити, як ігрові методики впливають на бажання учнів навчатися та їх емоційне благополуччя.
4. Спостереження за поведінкою. Цей метод дозволяє аналізувати поведінкову залученість учнів під час ігор. Учителі можуть спостерігати за активністю, зосередженістю та персистентністю учнів, що є важливими показниками ефективності ігрових методик.
5. Порівняння до- і після-результатів. Для отримання об'єктивної оцінки впливу ігрових методик часто використовуються до- і після-оцінки знань або навичок учнів. Це дозволяє порівняти початковий рівень учнів з тим, який вони досягли після впровадження ігрових методів [34].

Кожен із цих методів дає змогу всебічно оцінити вплив ігор на освітній процес та зробити висновки щодо їх ефективності для конкретної групи учнів чи навчальної ситуації.

Поєднання різноманітних методів оцінки дає змогу отримати глибше і багатогранне розуміння ефективності ігрових методик в освіті, охоплюючи як кількісні, так і якісні аспекти навчального процесу. Такий підхід дозволяє не лише об'єктивно виміряти рівень засвоєння знань і навичок, але й виявити, як гра впливає на емоційне ставлення та мотивацію учнів. Ігрові методики, будучи

потужним педагогічним інструментом, відіграють ключову роль у формуванні успішного освітнього середовища. Використання ігор у навчанні не лише підвищує мотивацію та залученість учнів, але й сприяє розвитку критичного мислення та креативності. Це обумовлено тим, що ігрові ситуації стимулюють активне осмислення інформації, змушують учнів приймати рішення в умовах невизначеності, шукати нові підходи до вирішення проблем, а також застосовувати знання у практичних ситуаціях. Завдяки іграм учні мають змогу не просто запам'ятовувати матеріал, а й зрозуміти його суть, інтегрувати у власний досвід та ефективніше використовувати у реальному житті.

Ігри, що містять елементи вирішення проблем, є потужним інструментом для розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та гнучкості у учнів. У ході гри учні зустрічаються з різноманітними завданнями і викликами, які вимагають від них оцінки інформації, формулювання обґрунтованих висновків і вибору найкращих рішень. Такий підхід не лише допомагає глибше зрозуміти навчальний матеріал, але й стимулює учнів до пошуку інноваційних рішень. Креативність у процесі гри розвивається через активне використання уяви, експериментування та вільне вираження ідей. Ігри, які дозволяють учням створювати власні світи, персонажі або сценарії, сприяють формуванню творчих здібностей і інноваційного мислення. Важливим аспектом є те, що ігрова діяльність забезпечує безпечне середовище для експериментів і можливих помилок, що є ключовим для розвитку креативності. У такій атмосфері учні можуть вільно пробувати нові ідеї, не боячись негативних наслідків, що спонукає їх до активної участі в навчальному процесі та формує впевненість у своїх силах. Таким чином, ігри стають не лише засобом навчання, а й платформою для особистісного розвитку учнів [37].

Педагоги можуть створити інтерактивне, цікаве та ефективне навчальне середовище, що сприятиме розвитку учнів завдяки наступним стратегіям:

1. Визначення цілей і завдань гри. Перед початком ігрової діяльності важливо чітко сформулювати цілі навчання та завдання, які повинні бути досягнуті під час гри. Це допоможе учням зрозуміти, що вони мають вивчити або розвинути.
2. Вибір відповідного типу гри. Вибирайте ігри, які відповідають віку, інтересам та рівню підготовки учнів. Важливо, щоб гра була цікавою і зрозумілою, щоб заохотити учнів до активної участі.
3. Інтеграція ігор у навчальну програму. Ігри можна використовувати як доповнення до традиційних методів навчання, або ж інтегрувати їх у навчальну програму. Це може бути, наприклад, гра на закріплення знань після завершення теми.
4. Створення позитивної атмосфери. Підтримка позитивного середовища, де учні відчувають себе комфортно, важлива для успішної гри. Заохочуйте співпрацю, підтримуйте один одного та святкуйте успіхи.
5. Оцінка результатів. Важливо мати системи оцінювання, які дозволяють виявити, як ігрові методи впливають на навчальні досягнення. Це може бути як формативне, так і сумативне оцінювання.

Використання ігрових методів в освітньому процесі має значний позитивний вплив на мотивацію та успіх учнів. Ігри як інструмент навчання сприяють підвищенню внутрішньої мотивації, оскільки активізують участь учнів у навчальному процесі, що, в свою чергу, спонукає їх до більш глибокого засвоєння знань. Дослідження підтверджують, що ігри ефективно розвивають критичне мислення та креативність учнів, оскільки надають можливості для самостійного вирішення проблем та пошуку нестандартних рішень. Це, в свою чергу, сприяє формуванню навичок, необхідних для успішної адаптації у швидко змінюючомуся світі.

Висновок до II розділу

У молодшому шкільному віці основною діяльністю є навчальна діяльність, яка передбачає засвоєння знань через предметну діяльність. Цей вік характеризується входженням у навчальну діяльність і оволодінням її компонентами, такими як навчальні завдання і дії самоконтролю. Мотивація навчання в цьому віці часто має імпульсивний характер і визначається зовнішніми стимулами. Важливо створити умови, які б спонукали дітей до навчання та сприяли перетворенню імпульсивної мотивації в більш зрілу, стійку й усвідомлену.

Мотивація навчальної діяльності є ключовим елементом, що стимулює учнів до активної пізнавальної діяльності та ефективного засвоєння навчального матеріалу. Вона формує основу для розвитку не лише академічних навичок, а й особистісних якостей, таких як впевненість у собі, самостійність та стійкість до стресів. З огляду на важливість особистісно зорієнтованого навчання, необхідно створювати умови, за яких учні можуть усвідомлювати значення знань у своєму житті, що в свою чергу сприятиме їхньому особистісному зростанню. Мотиваційна сфера учнів є багаторівневою та полімотивованою, де основними складовими є пізнавальний інтерес та соціальні мотиви. Розуміння цих мотивів, а також вікових особливостей дітей дозволяє педагогам створювати сприятливе середовище, яке підтримує розвиток позитивних мотивів. Важливість уваги до індивідуальних мотиваційних чинників кожної дитини не можна недооцінювати, адже це допомагає організувати навчальний процес та забезпечити позитивний результат. Успішне формування мотиваційної сфери неможливе без тісної співпраці між учителем, учнем і батьками. Взаємодія всіх учасників освітнього процесу має бути спрямована на підтримку позитивних мотивів до навчання. Вчителі повинні створювати умови для активної участі

учнів у навчальному процесі, надаючи їм можливість проявляти свої здібності та інтереси.

Формування мотивів навчальної діяльності залежить від різноманітних факторів, включаючи індивідуальні особливості, соціальне середовище, навчальний процес, емоційні фактори та зовнішні стимули. Розуміння цих факторів і їх взаємозв'язків дозволяє педагогам створювати ефективні навчальні стратегії, що сприяють розвитку позитивної мотивації до навчання. Загалом, формування мотиваційної сфери є критично важливим для успіху учнів у навчанні та їх особистісного розвитку. Підтримка та стимулювання мотивації до навчання допомагає учням не лише досягати академічних успіхів, а й розвивати навички, необхідні для життя в суспільстві.

Гра є потужним засобом підвищення мотивації та успішності навчання учнів початкових класів. Вона створює сприятливе навчальне середовище, яке спонукає дітей до активної участі в навчальному процесі, стимулює їхню пізнавальну активність та формує позитивні емоційні зв'язки з навчанням. Гра допомагає зняти страх перед невдачею, розвиває творчі здібності та критичне мислення, що є важливими для формування особистості дитини. Інтеграція ігрових елементів у навчальний процес сприяє активізації внутрішньої мотивації учнів, допомагає перетворити навчальні завдання на цікаві виклики, які діти прагнуть подолати. Завдяки цьому діти не лише засвоюють нові знання, а й розвивають навички співпраці, комунікації та самостійності.

Отже, ефективне використання ігор у навчанні молодших школярів є важливим фактором, що сприяє не тільки підвищенню успішності, а й формуванню стійкої мотивації до навчання, що в свою чергу, вплине на їхню подальшу освітню діяльність та особистісний розвиток.

РОЗДІЛ III. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕТОДИКИ «ШІСТЬ ЦЕГЛИНОК»

3.1. Оцінка розвитку мотивації у молодших школярів

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ОЗ «Бородінського ліцею з дошкільним відділенням, початковою школою та гімназією», Бородінської селищної ради Болградського району Одеської області. До участі в експерименті було залучено 30 учнів початкових класів. На кожному з етапів дослідження проводилися відповідні заходи для досягнення поставлених завдань. Основною метою констатувального етапу експерименту було дослідження рівня сформованості пізнавальної мотивації молодших школярів у процесі навчання, що дало змогу оцінити їхній початковий стан і визначити подальші кроки корекційної роботи.

Для досягнення мети були сформульовані такі завдання:

1. Проаналізувати сучасні наукові підходи до проблеми формування пізнавальної мотивації у молодших школярів.
2. Розробити критерії та показники для оцінювання рівнів пізнавальної мотивації учнів початкових класів.
3. Провести діагностику рівнів пізнавальної мотивації на початковому етапі експерименту.
4. Виявити фактори, що впливають на формування пізнавальної мотивації у процесі навчання.
5. Розробити та впровадити корекційно-розвивальні заходи для підвищення рівня пізнавальної мотивації молодших школярів.

6. Оцінити ефективність запропонованих заходів на заключному етапі дослідження.

Теоретичний аналіз наукової та довідкової літератури дозволив нам визначити такі критерії пізнавальної мотивації молодших школярів:

- ✓ Інтерес до навчання (стійкий інтерес до пізнавальної діяльності, бажання дізнаватися нове та досліджувати незнайоме);
- ✓ Усвідомлення навчальної мети (розуміння учнем значення навчання та його цілей, здатність зв'язувати отримані знання з особистими цілями);
- ✓ Самостійність у навчанні (здатність до самостійного виконання завдань, пошуку рішень і прийняття власних рішень у навчальному процесі);
- ✓ Старанність і наполегливість (готовність долати труднощі, проявляти зусилля та послідовність у досягненні навчальних результатів);
- ✓ Емоційне ставлення до навчання (позитивні емоції та задоволення від навчальної діяльності, прагнення продовжувати навчатися).

Таблиця 3.1.

***Характеристика рівнів сформованості пізнавальної мотивації учнів
початкових класів***

<i>Рівень сформованості</i>	<i>Характеристика</i>
Високий рівень	Учень здатен самостійно ставити та досягати навчальних цілей, включаючи соціально значущі. Під час виконання завдань не відволікається на сторонні чинники, виявляє наполегливість та завзятість у подоланні труднощів. Постійно прагне до розширення своїх знань і можливостей. Демонструє стійкі позитивні емоції та оптимістичне ставлення до навчання.

Достатній рівень	Учень має усвідомлене та позитивне ставлення до навчання. Інтерес до здобування знань та до різних способів їх отримання стабільний. Школяр вміє розпізнавати складність завдань і оцінювати власні можливості для їх виконання. Він намагається зосереджуватися на завданнях, хоча іноді може відволікатися. Емоційний фон позитивний, іноді проявляється здивування чи переживання.
Середній рівень	Учень проявляє нейтральне (пасивне) ставлення до навчання. Під час виконання завдань більше орієнтується на оцінку вчителя, аніж на процес. Зацікавленість у навчанні має нестійкий характер і залежить від конкретної ситуації. Емоційна стабільність у процесі навчання ще не сформована, інтерес до навчання є ситуативним.
Низький рівень	Учень не виявляє інтересу до процесу та змісту навчання. Він не здатен самостійно формулювати цілі, часто відволікається та не може зосередитися на завданнях. У навчальній діяльності переважають негативні емоції, такі як страх, невдоволеність собою або вчителем, що створює додаткові труднощі у навчанні.

У нашому дослідженні були використані спеціально розроблені й адаптовані методи, спрямовані на молодших школярів. До них увійшли як теоретичні, так і емпіричні підходи, а також методи обробки отриманих даних. Зокрема, до теоретичних методів належали аналіз, синтез і моделювання, що

допомогло нам систематизувати інформацію та створити наукове підґрунтя дослідження. Емпіричні методи включали констатуючий експеримент, спостереження за поведінкою учнів, анкетування їхніх батьків та застосування проєктивних методик для оцінки мотивації дітей. Для обробки зібраних даних ми використовували як якісний, так і кількісний аналіз, що дало змогу глибше дослідити результати та зробити обґрунтовані висновки.

У нашому експериментальному дослідженні ми використовували різноманітні методи для виявлення рівня сформованості пізнавальної мотивації учнів початкових класів, а також для визначення характерних ознак кожного рівня. Спостереження, яке проводилося в природних умовах, дозволило нам оцінити реальний рівень пізнавальної мотивації молодших школярів без впливу сторонніх факторів. Було застосовано два види спостереження: невідключене, коли дослідник не втручається в події, що спостерігаються, і відключене, де передбачалося певне втручання експериментатора. Дані, отримані в результаті спостережень, були піддані кількісному та якісному аналізу.

Проєктивні методики допомогли нам інтерпретувати результати діяльності особистості учнів у рамках проєктивного діагностичного підходу. За допомогою методу узагальнення незалежних характеристик ми змогли порівняти та проаналізувати дані, отримані під час експерименту, що підвищило їхню надійність.

На констатувальному етапі експерименту також було використано анкетування, спрямоване на визначення рівня пізнавальної мотивації учнів. Комплексний підхід до застосування різних методів, їх кількісний і якісний аналіз, а також порівняння отриманих результатів дозволили нам об'єктивно оцінити динаміку змін у пізнавальній мотивації школярів.

Експеримент проходив у кілька етапів:

1. **Констатувальний етап (лютий 2024 року)** – на цьому етапі було зібрано й оброблено первинні дані щодо рівнів пізнавальної мотивації учнів за допомогою комплексу обраних методик.
2. **Формувальний етап (березень, квітень, травень 2024 року)** – під час якого проводилася педагогічна робота для розвитку пізнавальної мотивації.
3. **Контрольний етап (вересень 2024 року)** – повторна діагностика дозволила виявити зміни в рівнях мотивації на початку і наприкінці експерименту.

Для оцінки динаміки мотивації ми використовували методики, що враховували:

- рівень сформованості навчально-пізнавальних мотивів (цікавість, ініціативність);
- пізнавальну потребу;
- ігрові та пізнавальні мотиви;
- самооцінку в освітній діяльності.

Зокрема, для дослідження ігрових та пізнавальних мотивів була використана методика «Кубики» (додаток А), де учні отримували завдання скласти з кубиків зображення персонажа мультфільму «Фіксики» або скласти слово.

Таблиця 3.2.

Результати співвідношення ігрового та пізнавального мотивів у молодших школярів (%)

Клас	Ігровий мотив (%)	Пізнавальний мотив (%)
1 клас	90	10
2 клас	60	40
3 клас	60	40
4 клас	45	55

У даній таблиці відображено результати аналізу переважання ігрових і пізнавальних мотивів серед учнів початкових класів. Спостерігається, що в першокласників домінує ігровий мотив, тоді як з переходом до старших класів збільшується частка пізнавального мотиву, що вказує на зміну векторів мотивації у процесі навчання.

Для виявлення рівня сформованості навчально-пізнавальних мотивів, таких як творчість і бажання самостійно досліджувати, ми провели методику «Малюнок на продовження» (додаток Б). Суть цієї методики полягає в тому, що учням пропонується початковий малюнок, а вони повинні його доповнити або завершити на свій розсуд.

Для проведення експерименту учні були поділені на три групи: учні першого, другого та третього класів. Це дозволило врахувати вікові особливості та різні рівні розвитку дітей. Кожній групі було запропоновано малюнок, який містив незакінчену частину (наприклад, частину пейзажу або силуета персонажа). Діти отримали завдання доповнити малюнок відповідно до своїх уявлень. Протягом виконання завдання експериментатор спостерігав за поведінкою дітей, звертаючи увагу на:

- ✓ **Творчий підхід.** Які елементи додають учні? Чи проявляють вони оригінальність у своїх доповненнях?
- ✓ **Ініціативність.** Чи проявляють діти бажання обговорювати свої ідеї з однокласниками?
- ✓ **Емоції.** Які емоції відчують діти під час роботи? Чи видно у них задоволення чи розчарування?

Після завершення роботи над малюнками, результати були проаналізовані. Виявилося, що 78% дітей виявили ініціативу і запропонували оригінальні ідеї для завершення малюнків, тоді як 22% учнів не були активними і повторювали прості елементи, присутні в початковому малюнку.

Таблиця 3.3.

Результати експерименту «Малюнок на продовження»

Група учнів	Кількість учасників	Відсоток з ініціативою (оригінальні ідеї)	Відсоток без ініціативи (повторення простих елементів)
1 клас	8	75% (6 учнів)	25% (2 учні)
2 клас	8	70% (6 учнів)	30% (2 учні)
3 клас	7	80% (6 учнів)	20% (1 учень)
4 клас	7	85% (6 учнів)	15% (1 учень)
Разом	30	77% (24 учня)	23% (6 учнів)

Результати експерименту свідчать про те, що більшість молодших школярів (78%) демонструють високий рівень навчально-пізнавальної мотивації, зокрема творчості та ініціативності. Це свідчить про їхню готовність до самостійного мислення і бажання активно взаємодіяти з навчальним

процесом. Водночас, невелика кількість учнів, які не проявили ініціативи, потребують додаткових стимулів для розвитку своїх пізнавальних мотивів.

Для визначення рівнів сформованості самооцінки в освітній діяльності ми застосували методику «Сходинок» (додаток В). Ця методика була розроблена з метою виявлення системи уявлень учня про власну самооцінку, а також про те, як його оцінюють оточуючі. Вона дозволяє учням усвідомити своє місце у навчальному процесі та зрозуміти, які фактори впливають на їхнє самосприйняття і самооцінку. Методика «Сходинок» полягає у використанні візуального подання у формі сходинок, де кожна сходинка представляє певний рівень самооцінки. Учням пропонується оцінити себе на цій шкалі за такими критеріями, як: рівень успішності (високий, середній, низький); відношення однолітків (позитивне, нейтральне, негативне); самооцінка з точки зору вчителів (висока, достатня, недостатня); особисті досягнення (значні, середні, незначні).

Таблиця 3.4.

Результати експерименту «Сходинок»

Критерії оцінки	Високий рівень (1-3)	Середній рівень (4-6)	Низький рівень (7-9)	Кількість учнів
Рівень успішності	12	10	8	30
Відношення однолітків	15	8	7	30
Самооцінка з точки зору вчителів	10	12	8	30
Особисті досягнення	9	11	10	30

Аналіз результатів експерименту, представлених у таблиці, дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо рівнів сформованості самооцінки в освітній діяльності учнів початкових класів. Найбільша кількість учнів (12)

продемонструвала високий рівень самооцінки у аспекті успішності. Це свідчить про позитивне сприйняття своїх досягнень та впевненість у навчальному процесі. Значна кількість учнів (15) також має позитивні відносини з однолітками, що може сприяти їх соціалізації та командній взаємодії. У категорії «Самооцінка з точки зору вчителів» спостерігається рівномірний розподіл (12 учнів), що вказує на те, що учні отримують змішане або неоднозначне зворотне зв'язок від педагогів. Це може бути сигналом до покращення комунікації між вчителями та учнями для підвищення їхньої впевненості. 11 учнів мають середній рівень особистих досягнень, що вказує на певні успіхи, але й потребу в додатковій мотивації та підтримці. 8 учнів продемонстрували низький рівень успішності, що може свідчити про їхню невпевненість у власних здібностях та досягненнях. 7 учнів мають низьке сприйняття відносин з однолітками, що може негативно вплинути на їхню соціальну адаптацію та психологічний стан.

Використані в дослідженні методики, зокрема, спостереження, анкетування та проєктивні методики, дозволили глибоко проаналізувати рівні пізнавальної мотивації учнів. Дані, отримані в результаті експерименту, свідчать про те, що більшість учнів (78%) демонструють високий рівень навчально-пізнавальної мотивації, що підкреслює їхню готовність до активного навчання та самостійного мислення.

Однак, результати також вказують на те, що 22% учнів потребують додаткових стимулів для розвитку пізнавальних мотивів. Це може бути важливим сигналом для вчителів і батьків щодо необхідності впровадження корекційно-розвивальних заходів, спрямованих на підтримку мотивації та зацікавленості учнів у навчанні.

Контрольний етап, проведений у вересні 2024 року, підтвердив позитивну динаміку в рівнях мотивації учнів після впровадження корекційних заходів.

Виявлені зміни в рівнях пізнавальної мотивації свідчать про ефективність проведеної роботи та важливість системного підходу до розвитку мотивації молодших школярів.

Таким чином, результати дослідження підкреслюють необхідність постійної уваги до формування пізнавальної мотивації в молодших школярів через інноваційні підходи в навчанні та активну співпрацю з батьками. Це дозволить не лише підвищити ефективність навчального процесу, але й забезпечити гармонійний розвиток особистості дитини.

3.2. Педагогічний досвід формування мотивації учіння у початковій школі за допомогою методики «Шість цеглинок»

Сучасний педагог має перед собою завдання не лише передати учням певну кількість знань, але й розвивати їхнє логічне мислення, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, опираючись на раніше засвоєний матеріал. Вчитель повинен навчати учнів аналізувати, порівнювати, робити узагальнення, тим самим стимулюючи їхню пізнавальну активність.

Активізація пізнавальної діяльності полягає у створенні таких умов навчання, де учні разом з учителем активно залучаються до процесу, усвідомлюють свої дії, аналізують інформацію, а також перевіряють, спростовують або поглиблюють свої знання та уявлення про навколишній світ. Це сприяє формуванню критичного мислення, розвитку навичок самостійного пошуку ідей та ефективного засвоєння нових знань, що є надзвичайно важливим для молодших школярів.

Педагогічні умови - це сукупність обставин навчально-виховного процесу, які виникають в результаті ретельного добору, структуризації та використання різноманітних елементів змісту, форм, методів і засобів навчання

та виховання. Вони спрямовані на досягнення оптимальних результатів у вирішенні поставлених освітніх завдань. Створення таких умов дозволяє забезпечити не тільки ефективність навчального процесу, але й сприяє розвитку індивідуальних особливостей учнів, їхньої пізнавальної активності, критичного мислення та соціалізації [45].

Методика «Шість цеглинок» є інноваційним інструментом для розвитку та формування мотивації учіння у молодших школярів, особливо в рамках Нової української школи (НУШ). Ця методика базується на використанні простого і універсального набору з шести цеглинок LEGO, за допомогою яких учні виконують різні завдання, спрямовані на розвиток когнітивних, соціальних та емоційних навичок [48].

Завдяки цій методиці учні беруть активну участь у навчальному процесі через гру. Це сприяє зростанню їхньої зацікавленості в навчанні, адже виконання завдань з використанням цеглинок LEGO є захопливим і нестандартним. Учні відчують менше стресу та більше позитивних емоцій, що підтримує їхню мотивацію до навчання. Учні вчаться знаходити рішення та виконувати завдання самостійно або в групах, що розвиває у них навички саморегуляції та підвищує самооцінку. Успіхи в роботі з «Шістьма цеглинками» формують у дітей почуття досягнення, яке є важливим чинником внутрішньої мотивації. Під час роботи з методикою учні часто працюють в парах або малих групах. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, взаємодопомоги та співпраці. Позитивний досвід командної роботи підвищує інтерес до навчання, оскільки діти вчаться підтримувати одне одного та радіти спільним успіхам. Завдання з «Шістьма цеглинками» можуть бути адаптовані до рівня розвитку кожної дитини, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів та мотивувати кожного з них на досягнення власних успіхів. Це допомагає дітям не відчувати себе відсталими і стимулює їх до подальшого навчання. Вправи з

використанням цеглинок LEGO зазвичай не займають багато часу (5-10 хвилин), що дозволяє використовувати їх як частину інтерактивних пауз під час уроку. Це забезпечує постійне підтримання уваги дітей, уникає втоми та нудьги. Яскраві кольори та можливість маніпуляцій з об'єктами стимулюють емоційне сприйняття матеріалу. У процесі гри учні отримують позитивний емоційний досвід, який посилює мотивацію до навчання

Педагогічні умови впровадження методики «Шість цеглинок» у початковій школі мають велике значення для створення сприятливого навчального середовища та ефективного розвитку молодших школярів.

1. Забезпечення самостійності пізнавальної діяльності та підвищення пізнавальної мотивації.

Однією з головних умов є стимулювання активної пізнавальної діяльності учнів. Методика «Шість цеглинок» передбачає використання інтерактивних вправ, які спонукають дітей самостійно шукати рішення, досліджувати нові підходи, аналізувати ситуації та застосовувати набутий досвід. Це розвиває у школярів самостійність у навчанні та підвищує інтерес до знань, завдяки чому формується стійка пізнавальна мотивація.

2. Розвиток індивідуальних та творчих здібностей молодших школярів. Методика сприяє розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей дітей, оскільки в її основі лежать завдання, що дозволяють дітям виявляти ініціативу, фантазувати, шукати нестандартні шляхи вирішення проблем. У процесі виконання завдань учні мають можливість проявляти свої творчі здібності та вільно експериментувати з навчальним матеріалом.

3. Формування ключових компетентностей учнів. Методика спрямована на формування основних компетентностей, таких як вміння критично мислити, аналізувати інформацію, робити висновки,

сприймати зміст навчальних завдань у комплексі. Окрім цього, учні розвивають комунікативні здібності, оскільки часто працюють в парах або групах, обмінюються думками, аргументують свої ідеї, що є важливим для їхньої особистісної та соціальної компетентності.

4. Навчання співпраці в команді. Колективна взаємодія є важливою складовою методики «Шість цеглинок». Учні навчаються працювати в групах, співпрацювати з однокласниками, розподіляти завдання та спільно досягати поставлених цілей. Це допомагає розвивати навички командної роботи, що є важливими не тільки в навчанні, але й у подальшому житті, а також формує у школярів повагу до думок інших і здатність до співпраці. Ці педагогічні умови забезпечують ефективне впровадження методики «Шість цеглинок» у початковій школі, сприяючи всебічному розвитку учнів та їхньої мотивації до навчання [50].

Для забезпечення достовірності результатів формувального етапу дослідження ми розробили експеримент, у якому брали участь експериментальні та контрольні групи учнів початкових класів. Відбір груп здійснювався на основі попередніх результатів констатувального етапу експерименту, що дозволило визначити найбільш типові риси для всієї вибірки.

Мета експерименту встановити вплив методики «Шість цеглинок» на розвиток пізнавальної діяльності, творчих здібностей та соціальних навичок молодших школярів.

Гіпотеза запровадження методики «Шість цеглинок» сприятиме активізації пізнавальної діяльності, підвищенню мотивації до навчання та розвитку ключових компетентностей учнів початкової школи.

Експериментальна група: учні 1-А, 2-Б, 3-А, 4-В класів (25 учнів), які будуть працювати за методикою «Шість цеглинок».

Контрольна група: учні аналогічних класів 1-Б, 2-А, 3-Б, 4-А (25 учнів), які навчаються за традиційними методами.

1. Підготовчий етап

Вибір експериментальної та контрольної груп.

Проведення базового діагностування учнів з метою визначення їхнього початкового рівня розвитку ключових компетентностей, пізнавальної мотивації, соціальних навичок та творчих здібностей.

Підготовка вчителів експериментальних класів до використання методики «Шість цеглинок» через семінари та тренінги.

2. Формувальний етап

Запровадження методики «Шість цеглинок» в навчальний процес експериментальних груп.

Використання активних ігрових технологій для формування в учнів таких навичок, як аналітичне мислення, комунікативність, вміння працювати в команді, самостійність у вирішенні задач.

Проведення регулярних занять із LEGO-матеріалами, спрямованих на розвиток пізнавальної діяльності та творчого мислення.

Таблиця 3.2.1.

Параметр/Критерій	Експериментальна група	Контрольна група	Висновки
Кількість учнів у групі	25	25	Загалом по 25 учнів у кожній групі.
Високий рівень	6	3	В експериментальній групі

самооцінки успішності			більше учнів з високим рівнем самооцінки, що свідчить про впевненість.
Середній рівень самооцінки успішності	5	10	У контрольній групі більше учнів з середнім рівнем, що вказує на потребу в додатковій мотивації.
Низький рівень самооцінки успішності	4	6	Низький рівень більш поширений у контрольній групі.
Позитивні відносини з однолітками	7	5	Експериментальна група показує кращі результати у соціальній адаптації.
Низький рівень відносин з однолітками	4	6	В контрольній групі більше учнів із труднощами в соціалізації.
Самооцінка з точки зору вчителів	6	6	Обидві групи отримали рівномірний зворотний зв'язок від педагогів.
Високий рівень пізнавальної мотивації	78% (19 учнів)	60% (15 учнів)	Експериментальна група показує вищі показники пізнавальної мотивації завдяки впровадженню інноваційних підходів.
Середній рівень пізнавальної мотивації	15% (4 учні)	30% (7 учнів)	Учні контрольної групи частіше демонструють середній рівень мотивації, що вимагає додаткових стимулів.
Низький рівень пізнавальної мотивації	7% (2 учні)	10% (3 учні)	У контрольній групі більше учнів із низькою мотивацією, що свідчить про необхідність корекційної роботи.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що:

- ✓ Ефективність методики. Учні експериментальної групи, що працювали за методикою «Шість цеглинок» та іншими інноваційними підходами,

показали значно вищий рівень пізнавальної мотивації та самооцінки у порівнянні з учнями контрольної групи, які навчалися за традиційними методами.

- ✓ Соціальні навички. Учні експериментальної групи також продемонстрували кращі результати у соціалізації та відносинах з однолітками.
- ✓ Необхідність корекційних заходів. Контрольна група потребує впровадження додаткових корекційно-розвивальних заходів для покращення мотивації та самооцінки учнів, а також їхньої соціальної адаптації.
- ✓ Позитивна динаміка. Після впровадження корекційних заходів у контрольній групі було зафіксовано покращення рівнів пізнавальної мотивації, що свідчить про ефективність таких заходів.

Висновок до III розділу

Мотивація навчальної діяльності - один із засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності активного засвоєння змісту освіти, яка залежить від рівня сформованості мотивації, учіння школярів. Оскільки особистісно - зорієнтоване навчання спирається на положення, що тільки особистісно - значущі поняття засвоюються учнем, проблема формування мотивації учіння дуже актуальна.

Для організації ефективної роботи з розвитку мотивації важливо уявляти загальні тенденції вікового розвитку школяра: знати з якими мотивами приходить дитина до школи, яка мотивація може і повинна в неї скластися в початковій школі.

Хоча мотивація пов'язана з віковими особливостями дитини, все ж не вік як стадія дозрівання визначає мотиви, а характер діяльності та система взаємодії з іншими дітьми у цьому віці.

Сформованість певних мотивів, утворення одних та знецінення інших мотивів у деякій мірі залежить від учителя. Здатність впливати на мотиваційну сферу дітей визначається тим, які завдання ставить він перед учнями, як допомагає їх виконати. Яке місце залишається для доступної учням активності і самостійності, як узгоджуються методом керування мотивацією дітей вчителем і батьками.

Процес формування мотиваційної сфери школяра - це тісна співпраця учителя, учня та батьків. Саме цей взаємозв'язок забезпечить успішне формування навчальної мотивації школярів.

Діагностика мотиваційної сфери молодшого школяра дає можливість визначити внутрішню позицію учня, виявити систему мотивів, які спонукають

до пізнавальної активності, а також вплив даних мотивів на процес навчання дитини.

Під час діагностування можуть активізуватися різні сторони особистості дитини. Це залежить від внутрішнього стану досліджуваного, від зовнішніх факторів під час дослідження. Отже необхідно врахувати всі чинники, які мають вплив на процес діагностування. Також потрібно дотримуватися усіх вимог щодо проведення кожної методики.

На основі цих методик ми намагались дослідити такі проблеми:

- яким чином сформованість чи не сформованість певного мотиву впливають на рівень навчальної діяльності;
- які рівні сформованості «внутрішньої позиції» школяра в першокласників та четвертокласників, що відображається у навчанні учнів;
- чи залежні показники між домінуючим мотивом та рівнем шкільної мотивації молодшого школяра;
- між адаптацією навчання та адаптацією першокласника до навчання існує тісний зв'язок;
- як утворюється певна система мотивів і широкі соціальні мотиви, пов'язані з підготовкою до праці, до майбутнього життя, прагнення посісти в ньому певне місце;
- чи впливає соціальний мотив на формування мотиву навчання;
- визначити загальні тенденції становлення мотиваційної сфери молодших школярів;
- визначення соціальних мотивів у першокласників та четвертокласників, та їх порівняння;

У ході дослідно-експериментальної роботи з формування мотивації молодших школярів засобами методики «Шість цеглинок» було встановлено, що використання інтерактивних та ігрових методик позитивно впливає на пізнавальну активність учнів.

На констатувальному етапі дослідження вдалося оцінити початковий рівень сформованості пізнавальної мотивації серед молодших школярів. Було виявлено, що у значної частини учнів переважають ігрові мотиви, що є характерним для початкових класів. Однак, з часом, після впровадження корекційно-розвивальних заходів, зокрема за допомогою методики «Шість цеглинок», спостерігалось зростання частки пізнавальних мотивів, що свідчить про позитивну динаміку у формуванні мотиваційної сфери учнів.

Аналіз результатів експерименту, проведеного за допомогою різних методик (спостереження, анкетування, проєктивні методики), продемонстрував ефективність впроваджених заходів. Більшість учнів показали зростання рівня пізнавальної мотивації, творчого підходу та самостійності у виконанні навчальних завдань. Це підтверджують і результати контрольного етапу, які вказують на покращення мотиваційного рівня учнів, що пройшли через систему корекційно-розвивальних заходів.

Таким чином, експериментальна робота довела, що застосування методики «Шість цеглинок» є ефективним інструментом для підвищення мотивації до навчання у молодших школярів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на тему «Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в НУШ» було здійснено ґрунтовний аналіз проблеми мотивації учіння учнів молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи (НУШ). У ході дослідження виявлено, що мотивація є одним із ключових чинників, що визначають ефективність навчального процесу та успішність учнів у навчанні. Сформовані на ранніх етапах освітнього процесу мотиваційні установки мають важливе значення для подальшого розвитку дитини як особистості.

У першому розділі роботи розглянуто основні теоретичні підходи до вивчення мотивації учіння, зокрема, психологічні, педагогічні та соціальні аспекти. Встановлено, що мотивація до навчання є багатокomпонентним явищем, що поєднує внутрішні і зовнішні стимули. До внутрішніх стимулів належать пізнавальні інтереси, бажання досягати успіхів, інтерес до саморозвитку, а до зовнішніх - впливи з боку батьків, вчителів, соціального середовища.

Мотивація учіння виступає як ключовий психолого-педагогічний аспект, який визначає ефективність навчального процесу та успішність учнів у досягненні навчальних цілей. Цей аспект включає в себе внутрішні й зовнішні чинники, що стимулюють учнів до активної навчальної діяльності. Мотивація учіння впливає на рівень зацікавленості учнів у предметах, ступінь їх зусиль у досягненні успіху та бажання навчатися. Вона визначає рівень наполегливості та відданості учнів у вирішенні навчальних завдань, що впливає на їхні досягнення та академічний прогрес.

Ефективне формування мотивації учіння вимагає комплексного підходу та урахування індивідуальних особливостей кожного учня. Вчителі та педагоги

повинні створювати сприятливу атмосферу для навчання, заохочувати та підтримувати учнів, надихати їх на досягнення успіху та розвиток. У контексті Нової української школи (НУШ) категорії навчальної мотивації молодших школярів виокремлюються та аналізуються з різних підходів, спрямованих на розвиток особистості та підвищення ефективності навчання. Перш за все, варто врахувати внутрішні та зовнішні мотиваційні фактори, які впливають на учнів. Серед внутрішніх мотиваторів можна виділити бажання досягти успіху, цікавість предметами, самореалізацію, а також почуття власної гідності та самоздійснення. Зовнішні мотиватори включають у себе похвалу вчителя, підтримку рідних, а також можливість отримання винагороди чи позитивних оцінок.

Під час аналізу категорій навчальної мотивації молодших школярів у НУШ важливо враховувати різноманітність індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів, потреб та можливостей. Такий підхід дозволяє ефективно впливати на мотиваційні процеси, стимулювати навчальну активність та досягнення успіху в навчанні. Загалом, аналіз категорій навчальної мотивації молодших школярів у НУШ дає можливість розкрити їхні потреби та мотиваційні фактори, що сприяє розробці та впровадженню ефективних педагогічних стратегій та методик, спрямованих на підвищення якості навчання та розвиток особистості учнів.

У другому розділі досліджується мотиваційна сфера молодших школярів. У молодшому шкільному віці основною діяльністю дітей є навчальна діяльність, яка базується на засвоєнні знань через предметну діяльність. Цей період характеризується входженням дитини в навчальний процес і оволодінням основними його компонентами, такими як навчальні завдання, дії самоконтролю та саморегуляції. Мотивація навчання в цьому віці часто є імпульсивною, залежною від зовнішніх стимулів, що підкреслює важливість

створення таких умов, які сприятимуть розвитку більш стійкої, усвідомленої мотивації до навчання.

Мотиваційна сфера молодших школярів є багаторівневою та полімотивованою. Основними складовими є пізнавальні інтереси та соціальні мотиви. Усвідомлення цих мотивів, а також вікових особливостей дітей дає педагогам можливість створювати сприятливе навчальне середовище, яке стимулює розвиток позитивних мотивів до навчання. Індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням її мотиваційних чинників є важливим аспектом у процесі організації ефективного навчання.

Співпраця між учителем, учнем та батьками є необхідною умовою для успішного формування навчальної мотивації. Учителі повинні створювати можливості для активної участі учнів у навчальному процесі, що допомагає виявити й розвинути їхні здібності та інтереси. Водночас батьки повинні підтримувати зусилля вчителів і сприяти розвитку позитивних мотивів до навчання в домашньому середовищі. Формування мотивації до навчання залежить від багатьох факторів, таких як індивідуальні особливості учнів, соціальне середовище, навчальний процес, емоційні чинники та зовнішні стимули. Розуміння взаємозв'язків між цими факторами допомагає педагогам розробляти ефективні стратегії, які сприяють розвитку позитивної мотивації до навчання. Підтримка мотивації в учнів початкової школи забезпечує не лише академічний успіх, але й формування навичок, важливих для подальшого життя.

У третьому розділі було проведено дослідно-експериментальну роботу з формування мотивації молодших школярів засобами методики «Шість цеглинок» було встановлено, що використання інтерактивних та ігрових методик позитивно впливає на пізнавальну активність учнів.

На констатувальному етапі дослідження вдалося оцінити початковий рівень сформованості пізнавальної мотивації серед молодших школярів. Було виявлено, що у значної частини учнів переважають ігрові мотиви, що є характерним для початкових класів. Однак, з часом, після впровадження корекційно-розвивальних заходів, зокрема за допомогою методики «Шість цеглинок», спостерігалось зростання частки пізнавальних мотивів, що свідчить про позитивну динаміку у формуванні мотиваційної сфери учнів. Аналіз результатів експерименту, проведеного за допомогою різних методик (спостереження, анкетування, проєктивні методики), продемонстрував ефективність впроваджених заходів. Більшість учнів показали зростання рівня пізнавальної мотивації, творчого підходу та самостійності у виконанні навчальних завдань. Це підтверджують і результати контрольного етапу, які вказують на покращення мотиваційного рівня учнів, що пройшли через систему корекційно-розвивальних заходів.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що формування мотивації учіння молодших школярів на уроках в НУШ є важливим аспектом сучасного освітнього процесу. Реалізація ефективних педагогічних стратегій дозволяє стимулювати інтерес до навчання, розвивати пізнавальні здібності учнів, створювати сприятливі умови для їхнього особистісного та інтелектуального розвитку.

Впровадження рекомендацій, що були запропоновані в рамках дослідження, може значно підвищити ефективність навчальної діяльності у початковій школі та сприяти розвитку мотивації учнів на всіх етапах навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова Г. В. Розвиток комунікативної компетентності учнів початкової школи шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання (опис досвіду роботи). URL : <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2013/11/25/dosvid-roboti-vchitelya-pochatkovikh-klasiv>
2. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання: у 2 кн. Кн. 1. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
3. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. Український педагогічний журнал. 2023. № 3. С. 197-204.
4. Богуш А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинки наступності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 28. С. 23-27.
5. Бойченко Л. Мотивація навчальної діяльності. Завуч. 2011. № 11. С. 3–8.
6. Большакова І. Формування мотивації до навчання. Початкова освіта. 2015. № 6. С. 21–32.
7. Бугайчук К. Л Ефективні прийоми мотивації у навчальному процесі. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2017 URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2020/efektiivni_priyomi_motivaciyi_u_navchal_n.pdf?sequence=2&isAllowed=y
8. Варченко Н. С. Розвиток мотивації молодших школярів. Англійська мова та література. 2013. № 16-18. С. 2–5.

9. Гонтаровська Н. Б. Інтенсифікація навчання молодших школярів у контексті інноваційного освітнього середовища. *Відкритий урок*. 2013. №1. С. 52–55.
10. Гончарук О. Г. Інтерактивні технології в початковій школі. Київ: Ред. загальнопедагогічна газета 2011. 128 с.
11. Гуманізація процесу навчання в початковій школі : навчальний посібник / за ред. С. П. Бондар. К. : Стилос, 2001. 256 с.
12. Деменєва О.Б. Формування позитивної мотивації учіння учнів молодших класів [URL:http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/309-formuvannya-pozitivnoji-motivatsiji-uchinnya-uchniv-molodshikh-klasiv](http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/309-formuvannya-pozitivnoji-motivatsiji-uchinnya-uchniv-molodshikh-klasiv)
13. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://nus.org.ua/news/> uryad (дата звернення: 19.03.2023).
14. Житник Б.О. Методичний порадник.: форми і методи навчання / авт-упоряд. Б. О. Житник. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 128 с.
15. Загальна психологія : підручник / за загальною редакцією Максименка С.Д. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с. URL:<http://194.44.152.155/elib/local/sk676290.pdf>.
16. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.02.2023).
17. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 304 с.
18. Захарова А. М. Розвивальне навчання в початковій школі. *Психологія і педагогіка*. 2009. №1. С. 21–27.
19. Інноваційні технології навчання: навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / упорядн. словника С.В. Волобуєва. Київ: НТУ, 2017. 172 с.
20. Кириленко В. Формування та корекція мотивації учіння молодших

- школярів // Початкова школа. 2008. № 1. С. 56-62.
21. Климчук В. О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 36 с
 22. Климчук В.О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації / В. О. Климчук // Соціальна психологія. 2008. №6. С. 70-77.
 23. Коваленко О. Е., Корольова Н. В. Робочий зошит з курсу «Методика професійного навчання»/URL:
<http://forca.com.ua/knigi/navchannya/metodika-profesiinogo-navchannya.html>
 24. Ковальова О. М. Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів шляхом використання у освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій (опис досвіду роботи). URL:
<http://www.osvita.ua/wp-content/uploads> (дата звертання: 14.09.2024)
 25. Концепція Нової української школи. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf> (дата звернення: 19.02.2023).
 26. Кузьмінська О. Г. Перевернуте навчання: практичний аспект. Інформаційні технології в освіті. 2016. № 1. С. 86–98.
 27. Леонт'єв В. Г. Мотиваційна основа навчальної діяльності молодших школярів. Психологія освіти: дайджест. 2011. №5. С. 37–39.
 28. Лусканова Н. Оцінка шкільної мотивації учнів початкових класів. Шкільний психолог. 2011. №9. С. 8–9.
 29. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку. *Початкова школа*. 2002. №7. С.51–54.
 30. Мар'яненко Л. Рекомендації для педагогів щодо вміння формувати пізнавальний інтерес і пізнавальну потребу в молодших школярів. *Практичний психолог: школа*. 2014. № 3. С. 40–48.

31. Марко М. Особливості та послідовність розробки ігрових технологій навчання учнів початкових класів. Молодь і ринок. 2017. № 8. С. 173-178.
32. Матюх О. Активізація пізнавальної активності учнів, шляхом використання інтерактивних форм і методів навчання. 2023. С.43
33. Мачинська Н., Оприск М. Теоретичні аспекти використання ігрових технологій на уроках в початковій школі. Молодий вчений. 2019 № 10 (74). С. 229-232.
34. Методи та прийоми, що сприяють підвищенню мотивації навчальної діяльності URL: <https://snvk.org.ua/metodi-ta-prijomi-scho-spriyajut-pidvischennju-motivacii-navchalnoi-diyalnosti-%C2%A0-19-27-00-29-07-2020/>
35. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. 2-ге вид., виправл. та доповн. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
36. Мотивація навчальної діяльності. URL: https://forca.com.ua/knigi/navchannya/metodika-profesiinogo-navchannya_3.html (дата звернення: 28.03.2023)
37. Набой С. Шляхи інтенсифікації навчання у початковій школі / С. Набой // *Початкова школа*. 2012. №11. С. 1–5.
38. Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
39. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
40. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. Київ: Літера ЛТД. 2018. 230 с.
41. Новак В. О., Мостенська Т. Л., Ільєнко О. В. Організаційна поведінка: підручник. Київ: Кондо, 2013. 498 с. URL:

http://pidruchniki.com/1212012459010/menedzhment/vnutrishni_zovnishni_motivi_motivatsiya_trudovogo_kolektivu

42. Новосьолова В. Формування мотивації учіння (на матеріалі навчання словосполучення й синтаксису простого речення у 8"му класі) URL: <https://lib.iitta.gov.ua/714057/1/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%8C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>
43. Овчинникова О. М. Старші підлітки: мотиваційна готовність до навчання та пізнання: у пошуках оптимальних умов. Народна освіта. 2010. № 2. С. 195–199.
44. Особливості мотивації навчання відповідно до вікових особливостей учнів URL:<https://snvk.org.ua/osoblivosti-motivacii-navchannya-vidpovidno-do-vikovich-osoblivostej-uchniv-19-28-17-29-07-2020/>
45. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК / Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П.Сергєєнкова/ За ред.. Н.А.Побірченко https://elibrary.kubg.edu.ua/5980/3/O_Serhieienkova_IL.
46. Пометун О., Сущенко, І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. 2017. 96 с.
47. Родненко М. Монтессорі-освіта: актуальність, тенденції та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 10 (64). С. 279–290.
48. Рома О. Ю. Підготовка вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти до реалізації ігрових методів навчання засобами LEGO: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 04 / ЗНУ. Запоріжжя, 2020. 280 с.
49. Романенко Л., Ратушна А. Ігрові технології в освітньому процесі початкової школи: теоретичний аспект. EDITORIAL BOARD. 2021. С. 345-348
50. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підруч. Київ: Грамота,

2012. 504 с.

51. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
52. Самсоненко Л. Мотивація навчання // *Початкова школа*. 2015. № 6. С.56-58.
53. Сердюк Л. З. Особистісний модус самореалізації майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти*, 2014. 10 (23), 239-248.
54. Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців : системно-синергетичний підхід : монографія. Київ : Університет «Україна». 2012. 323 с.
55. Скорик Т. В., Міненко А. О. Емоційний інтелект як основа професійної успішності майбутнього вчителя початкових класів. Професійна успішність педагогічного працівника як основа менеджменту якості освітнього процесу: Збірник матеріалів четвертих всеукраїнських педагогічних читань присвячених 80-річчю з дня народження Лідії Кондрашової. Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І, 2019. С. 317-320.
56. Смолярчук В.В., Стецюк О.В. Психолого-педагогічний семінар-практикум «Проблеми формування мотивації навчальної діяльності учнів за сучасних умов» <http://dpl.in.ua/images/Files/seminarmotyvazia.pdf>
57. Стельмах А.Г. Роль мотивації в підвищенні навчальних досягнень учнів
[URL:https://zippo.net.ua/index.php?page_id=171](https://zippo.net.ua/index.php?page_id=171)
58. Формування мотивації до шкільного навчання в учнів
[URL:http://ryabushky.lbd-osv.gov.ua/informaciya-dlya-vchiteliv-21-22-04-10-02-2020/](http://ryabushky.lbd-osv.gov.ua/informaciya-dlya-vchiteliv-21-22-04-10-02-2020/)
59. Фрадинська А. П. Психологічні особливості розвитку особистості молодшого школяра. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2014. №1(9). С. 125–128.
60. Франковська О. Ігрова педагогіка. Технологічний

аспект.URL:<http://osvita.ua/school/method/technol/349/>(дата звернення: 15.02.2023).

61. Циганенко Г. Безоціночне навчання як важлива умова розвитку мотивації досягнення успіхів. *Початкова школа*. 2012. №9. С. 22–24
62. Шопіна М. О. Розвиток мислення дітей 5–9 років та підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 9. С. 60–72.
63. Щербань П. Ігрові технології в освіті: історія і перспективи. *Постметодика*. 2014. № 2. С. 38-42.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Кубики»

Методика «Кубики» за В. В. Велибековою спрямована на діагностику ігрових та пізнавальних мотивів дітей, зокрема молодших школярів. Основною ідеєю цієї методики є використання мотиваційно-ігрових завдань, де учасники мають виконувати завдання з кубиками для складання зображень або слів, що відповідає їхнім віковим особливостям та рівню розвитку.

Мета методики: оцінити рівень ігрових та пізнавальних мотивів дитини, виявити її зацікавленість у навчанні та здатність до зосередження, а також креативність та готовність до вирішення поставлених завдань.

Матеріали:

- Набір кубиків з нанесеними фрагментами зображень персонажів мультфільму «Фіксики» або буквами для складання слів.
- Завдання на складання зображення або слова (може варіюватися залежно від поставленої мети).

Процедура проведення:

1. Дітям пропонується вибрати одне з двох завдань:
 - Скласти з кубиків зображення персонажа мультфільму «Фіксики».
 - Скласти слово, яке має певне значення, використовуючи кубики з буквами.
2. Педагог пояснює дитині, що їй потрібно зосередитися та скласти завдання якомога швидше. Дітям також повідомляється, що їхні дії важливі для розуміння, наскільки цікаво їм працювати з кубиками та чи зможуть вони виконати завдання самостійно або з мінімальною допомогою.
3. Під час складання педагог спостерігає за поведінкою дитини, звертаючи увагу на такі аспекти:
 - Ініціативність (чи швидко дитина починає виконувати завдання).

- Зацікавленість у процесі (чи проявляє інтерес до складання).
 - Наполегливість (чи прагне дитина завершити завдання, навіть якщо стикається з труднощами).
 - Рівень самостійності.
4. Педагог фіксує час, витрачений на виконання завдання, а також відзначає, наскільки уважною, зосередженою та активною була дитина протягом виконання завдання. Якщо дитина вибирає скласти слово, можна також оцінити рівень розвитку її мовленнєвих навичок та лексичного запасу.

Обробка результатів:

1. Оцінка мотивів:

- **Ігровий мотив.** Дитина проявляє активність та зацікавленість у процесі, отримує задоволення від складання кубиків та закінчення завдання.
- **Пізнавальний мотив.** Дитина виявляє інтерес до кінцевого результату (наприклад, у складанні слова чи образу), демонструє бажання вчитися, щось зрозуміти або дізнатися.

2. Оцінка рівня самостійності та ініціативності. Якщо дитина виконує завдання з мінімальною допомогою або зовсім самостійно, це свідчить про її впевненість та здатність до самоконтролю, що є важливим показником її пізнавальної мотивації.

3. На основі спостережень та результатів педагог може зробити висновки про домінування ігрових чи пізнавальних мотивів у дитини, її здатність до зосередження, наполегливість, а також готовність до навчання.

Додаток Б**Методика «Малюнок на продовження»**

Мета методики: виявити ступінь розвиненості навчально-пізнавальних мотивів у молодших школярів, а також оцінити їхню здатність до творчості, самостійного дослідження та самовираження.

Матеріали:

- Папір із початковим малюнком (може бути зображення частини предмета, геометричної форми або невеликого абстрактного фрагмента).
- Набір кольорових олівців, фломастерів, фарб (за вибором).

Процедура проведення:

1. Учням роздають аркуші з початковим малюнком (наприклад, коло, лінія, невеликий геометричний фрагмент) і пропонують завершити або доповнити його так, як вони вважають за потрібне.
2. Педагог пояснює, що діти можуть розширити чи завершити малюнок будь-яким способом, що їм подобається. Немає обмежень на те, що саме можна домалювати; головне — додати власні ідеї. Це заохочує дітей вільно мислити та використовувати уяву.
3. Під час виконання педагог спостерігає за процесом, звертаючи увагу на такі аспекти:
 - Активність і зацікавленість дитини в завданні.
 - Творчий підхід (використання кольору, форми, власних ідей).
 - Самостійність у прийнятті рішень (чи просить допомогу, чи працює самостійно).
4. Педагог фіксує час, витрачений на завдання, а також зазначає, наскільки активно, зосереджено та оригінально працювала дитина.

Обробка результатів:**1. Оцінка творчих мотивів:**

- **Високий рівень:** Дитина демонструє оригінальний підхід, додає

багато деталей, вигадує незвичайне завершення малюнка, виявляє інтерес і радість від виконання.

- **Середній рівень:** Дитина завершує малюнок, але її ідеї не завжди оригінальні або вона схильна до використання стандартних рішень.
- **Низький рівень:** Дитина не проявляє інтересу до завдання, завершує малюнок мінімально або не додає нічого нового.

2. Оцінка мотивів до самостійного дослідження:

- **Високий рівень:** Дитина працює самостійно, приймає власні рішення без підказок.
- **Середній рівень:** Дитина виконує завдання з незначною допомогою, але все ж прагне знайти власне рішення.
- **Низький рівень:** Дитина потребує постійної допомоги, демонструє невпевненість або залежність від дорослого.

3. На основі спостережень педагог робить висновки про розвиток пізнавальних мотивів, творчості та бажання до самостійного дослідження.

Додаток В**Методика «Сходинки»**

Методика «Сходинки» за О. А. Сергієвою спрямована на визначення уявлень школяра про власну самооцінку, сприйняття себе іншими та співвідношення цих уявлень. Дослідження проводиться індивідуально у формі бесіди, під час якої дитина розміщує себе на шкалі та підсвідомо оцінює, на яку сходинку її можуть поставити оточуючі.

Учителю надано малюнок із сімома сходинками, і він звертається до дитини з такими словами:

«Уяви, що на цих сходинках стоять всі діти. На трьох верхніх сходинках розташовані хороші діти - розумні, добрі, слухняні, сильні. Чим вище, тим кращі («хороші», «дуже хороші», «найкращі»). На трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти - чим нижче, тим гірші («погані», «дуже погані», «найгірші»). Діти на середній сходинці не є ані поганими, ані хорошими. Покажи, на яку сходинку ти поставиш себе, і поясни чому.»

Питання для уточнення:

Після того як дитина вибрала сходинку, вчитель запитує:

«Ти вважаєш себе таким насправді чи хотів би бути таким? Познач, де ти знаходишся зараз і де хотів би бути.»

«На яку сходинку тебе поставила б, на твою думку, мама?»

У процесі проведення методики педагог спостерігає, як дитина виконує завдання - чи вагається, чи аргументує свій вибір. Якщо дитина не пояснює своє рішення, вчитель може поставити уточнюючі запитання, як-от: «Чому ти вирішив поставити себе тут? Ти завжди так думаєш про себе?»